

BOZKIR ROMANLARINDA KÖY ENSTİTÜSÜ

*Alkan YILMAZ**

ÖZET

Türk aydınlanmasının köylerden başlaması gerektiğini düşünen yazarlar, eserlerinde Türk köylüsünün eğitim sorunlarına ciddiyetle eğilirler. Köylünün ekonomik ve sosyal problemlerini köy çocuklarından öğretmenler yetiştirerek çözme maksadıyla açılan Köy Enstitüleri ise bu yazarlarımızın köye bakış açılarının gelişmesinde önemli bir başlangıç teşkil eder. Mahmut Makal, Fakir Baykurt ve Samim Kocagöz'ün romanında Köy Enstitüsü mezunu öğretmenler, köylüye rehber olma konusunda çok yönlü olarak idealize edilmiştir. Kemal Tahir'in Bozkırdaki Çekirdek adlı eserinde ise Köy Enstitülerine eleştirel bir noktadan yaklaşılmış ve bu eğitim kurumlarının açılmasında siyasî çıkarların öne çıktığı vurgulanmıştır. Köy Enstitüleri, Türk eğitim tarihinde en fazla tartışma konusu olan eğitim kurumlarıdır. Köy gerçeğini, eserlerinin temel konusu hâline getiren ve köy meseleleriyle yakından ilgilenen Türk romancıları da bu tartışmanın içinde yer alarak düşüncelerini eserleri aracılığıyla dile getirmişlerdir.

***Anahtar Sözcükler:** Köy Romanları, Köy Enstitüsü, Köy Öğretmeni, Eğitim ve Kalkınma.*

ABSTRACT

Village Institutes in Steppe Novels

The writers who think that the Turkish illumination needs to start in villages, look into the educational problems of Turkish villagers earnestly in their works. Village Institutes that were opened to solve the economic and social problems of villagers by bringing up teachers from children in villages, constitute a significant basis in improving these writers' perspective to villages The graduates of Village Institutes in novels of Mahmut Makal, Fakir Baykurt and Samim Kocagöz,

* Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Doktora Öğrencisi.

were idealized sophisticatedly on guiding the villagers. In the work of Kemal Tahir "The Seed in Steppe", he approached critically to Village Institutes and stressed that political benefits were brought forefront in opening these institutions. Village Institutes are the most arguable educational institutions. Turkish novelists that deal with village problems closely and take the fact of village basic subject in their works, speak out their minds with their works in taking part in this discussion.

Key Words: Village Novels, Village Institute, Village Teachers, Education and Progress.

Köy Enstitüleri, ilköğretimi hızlandırmak; köylüyü yurduna, toprağına bağlamak ve ısındırmak; köylerdeki bilgisizlikle daha etkin mücadele etmek; köylerin sosyal, ekonomik ve kültürel yapısında öğretmen ve eğitim kanalıyla düzenlemeler sağlamak amacıyla açılır.(Ergin 1977: 2115) Köy kökenli, köye yararlı olabilecek elinde kazma, kürek çapa ve bağ makası olan öğretmenler yetiştirmek Köy Enstitülerinin esas kuruluş felsefesidir.¹ Tek Parti döneminde, Maarif Vekili Hasan Ali Yücel ve İlköğretim Genel Müdürü İsmail Hakkı Tonguç'un girişimleriyle 17 Nisan 1940 tarihinde yirmi bir Köy Enstitüsü kurulmuştur. Enstitülerde beş yıl süreyle karma bir eğitim-öğretim uygulanır. Hasanoğlan Köy Enstitüsü bünyesinde bir de enstitülere öğretmen yetiştirmek amacıyla Yüksek Köy Enstitüsü açılmıştır. Bu kurum 1945'ten itibaren üç ayda bir *Köy Enstitüsü Dergisi* çıkarır. Köy Enstitüleri şehirdeki ve köydeki ilkokullardan daha üstün daha pratik ve âdeti bir meslek okuludur. Öğrencilere ziraat dersleri, kültür dersleri ve köye yarayacak meslekleri öğretmek maksadıyla atölye dersleri okutulmaktadır. 1947'de kültür derslerinin sayısı ve saati artırılır. Böylece CHP tarafından açılan Köy Enstitüleri, yine aynı partinin baskısıyla işe dönük eğitim felsefesinden uzaklaştırılır. DP iktidarında ise öğretmenin hem ziraatçı hem sanatkâr olamayacağı, devlete fazla malî yük getirmeyecek öğretmen yetiştirme politikasının gerçekleşmediği belirtilir ve 1954'te Köy Enstitüleri, ilköğretim okullarıyla birleştirilir. Köy Enstitülerinden on beş bin öğretmen iki bin sağlıklı yetişmiştir. (Akyüz 2007: 392-397)

Bu araştırmada, Mahmut Makal'ın *Bizim Köy* (1950) ve *Köye Gidenler* (1959), Kemal Tahir'in *Bozkırdaki Çekirdek* (1967), Fakir Baykurt'un *Onuncu Köy* (1961), Samim Kocagöz'ün *Bir Çift Öküz* (1970)

¹ Köy Enstitülerinden çoğunlukla öğretmen yetiştiği hâlde bu kurumlara "enstitü" isminin verilmesinde, sadece eğitim yeri değil aynı zamanda bilgiyi iş hâline getiren bir eğitim sisteminin öngörülmesi etkili olmuştur. (Emine Öztürk, *Cumhuriyet Dönemi Aydın Kimliği, Sekülerleşme ve Köy Enstitüleri*, Rağbet Yayınları, 2012, İstanbul, s. 12) Enstitülerde öğretmen dışında köyde hizmet verecek sağlıkçılar da yetiştirilmiştir. Bu yüzden "enstitü" bir üst eğitim kavramı olarak kullanılmıştır.

adlı eserlerinde bir dönem Türk eğitimine damgasını vuran, üzerinde çok tartışılan bir eğitim kurumu olan Köy Enstitülerinin ve bu enstitülerden mezun olan köy öğretmenlerinin romanlara nasıl yansıtıldığını ortaya koymak ve buradan enstitü tartışmalarıyla ilgili bir neticeye ulaşmak amaçlanmıştır. Eserlerde verilen bilgilere göre bu çalışmayı, “Köy Enstitülerinin Kuruluş Aşaması” ve “Köy Enstitüsünü Bitiren Gençlerin Eğitim Faaliyetleri” olarak iki bölüme ayırmak mümkündür. *Bozkırdaki Çekirdek*’te enstitülerin kuruluş aşamasıyla ilgili ayrıntılı bilgiler verilirken diğer eserlerde Köy Enstitüsü mezunu öğretmenlerin köylerdeki eğitim faaliyetleri ve yaşadıkları çatışmalar üzerinde durulmuştur.

I. KÖY ENSTİTÜLERİN KURULUŞ AŞAMASI

1. Köy Enstitülerinin Kuruluş Amacı ve İdeolojisi Üzerine Değerlendirmeler

Köy Enstitülerinin mimarı olarak kabul edilen İlköğretim Genel Müdürü İsmail Hakkı Tonguç’a göre Köy Enstitüleri, memlekette eşi benzeri olmayan bir eğitim seferberliğidir ve amaç on-on beş yıl gibi kısa bir sürede köylerin eğitim problemini çözmektir. Köy eğitimini bilimsel temellere dayandırmanın tek yolu, köye mahsus hakikatlere temas etmekten geçer. Enstitü öğrencileri yapılar, ışıkta, mutfakta, tarlada, bahçede, merada, ahır ve ağıllarda çalışarak geniş eğitim deryasına dalmış olacaktırlar. (Tonguç 1998:530-608) Engin Tonguç, Köy Enstitülerinin kuruluş aşamasında İ. H. Tonguç’un fikir olarak Ethem Nejat, Nafi Atuf Kansu gibi yerli düşünürlerden ve Pestalozzi,²Kerschensteiner, Dewey gibi yabancı düşünürlerden etkilendiğini belirtir.(Tonguç 1970: 61-104) Köy

² Pestalozzi sınırsız eğitim sevgisi olan iyiliksever, fedakâr ve idealist bir şahsiyettir. Sefaleti önlemek için alt tabakayı oluşturan köylerin ekonomik kalkınmasının sağlanmasını ve köy çocuklarının eğitime kavuşturulmasını gerekli görür. Pestalozzi’ye göre yoksul tabaka çocukları için tarım ve endüstrinin okulla birleşeceği, sunî olmayan, uygulamaya dönük okullar açılmalıdır. O, genel ve şematik bir insan eğitimi yerine ferdî ve somut bir insan eğitimi talep eder. Okulda el işine büyük önem verir. Öğretme iş başında gerçekleşmeli, endüstriyel iş ile öğretme işi bütünlük oluşturmalıdır. Eğitimi temel, meslekî ve ahlâkî olmak üzere üçe ayırır. Pestalozzi ahlâkî eğitimin sağlanmasında “dinî formasyona” son derece önem verir. Gençlerin eski değerlerden uzaklaştırılmasına, medeniyetin bozucu yönüne, özellikle de naturalist çevre teorilerine şiddetle karşı çıkar. (Kemal Aytaç, “Johann Heinrich Pestalozzi Hayatı ve Faaliyetleri”, *Avrupa Eğitim Tarihi*, Phoenix Yayınları, Ankara, 2012, s. 254-264) İ. H. Tonguç’un Köy Enstitülerinde temel eğitim metodu olarak kabul ettiği “iş içinde işle eğitim” veya “yaparak öğrenme” esprileri Pestalozzi’nin eğitim formasyonu ile birebir uyumaktadır. Ancak Engin Tonguç’un da belirttiği gibi köylü çocukların ahlâkî eğitiminde dinî öğretilerin önem kazanması İ. H. Tonguç’un karşı çıktığı ve asla taviz vermeyeceği bir durumdur. (Engin Tonguç, *Devrim Açısından Köy Enstitüleri ve Tonguç*, Ant Yayınları, İstanbul, 1970, s. 202)

Enstitülerinin kurulma amacına, eğitim programlarına, açıldığı mekânlara ve öğretmen-öğrenci durumuna dair birçok olumlu veya olumsuz görüşler ortaya atılmıştır.

Kemal Tahir'in *Bozkırdaki Çekirdek* adlı eseri, Köy Enstitülerinin kuruluş aşamasını ele alıp inceleyen ve bu konuda devrinde yazılan bozkır romanlarına göre farklı yorumların yapıldığı tezli bir eserdir. Yazara göre enstitülerin açılmasında siyasî hedefler ağır basmaktadır ve enstitüler âdeta "siyasî ve ideolojik" bir malzeme hâline getirilmiştir. Kemal Tahir, Tek Parti döneminin ürünü olan Köy Enstitülerinin partinin köylüler üzerindeki siyasî amaçlarına uygun olarak açıldığını düşünür. Romanda Tek Parti'nin ileri gelen adamlarından olan Karayağız Milletvekili, Köy Enstitülerinin kapanmasını ister. Bu milletvekilinin bacanağı Cemal Avşar, Dumanlı Boğaz Köy Enstitüsüne başöğretmen olarak atanır. Fakat eserin sonlarına doğru anlaşılmaktadır ki Cemal'in asıl görevi enstitüdeki eksikleri bakanlığa gizlice raporlayarak okulun kapanmasını kolaylaştırmaktır. Yazar, partinin genel sekreterini enstitü konusunda samimi görmez.³ Eserinin başında Köy Enstitüleri parti genel sekreterinin kaleminden şöyle tasvir edilir: "...*Bir ucsuz bucaksız Bozkır... Ortasında çırılçıplak umutsuz bir ağaç...*" (*Bozkırdaki Çekirdek*, s. 9) Parti genel sekreterine göre Türk köylüsünün geleneksel saflığı ve ana cevherindeki özellik bozulmamalıdır. Bozulmamış köy çocukları, bozkırın töresel ve yüksek ahlâk değerleriyle yetişecek, vatan için gözü kapalı ölümü göze alacak, uğradığı haksızlığı bile kutsal sayıp "... *köyde devletimizin, partimizin, hükümetimizin gören gözü, duyan kulağı, söyleyen dili olmak*" (*Bozkırdaki Çekirdek*, s.25) vazifesini üstleneceklerdir. Karayağız Milletvekili genel sekreterin bu düşüncelerini şüpheyle karşılar, enstitü mezunu gençlerin parti politikaları doğrultusunda tutulacağından emin değildir. Genel sekreter, enstitülerde okuyanların hükümeti destekleyeceğini; dik başlı olanların ise "kızılbaş, zındık, farmason, ittihatçı, millici, tarikatçı, komünist" gibi suçlamalarla yıldırılabilceğini söyler. Genel sekreter, "*Çalarım karayı mimlediğim birkaç densize*" (*Bozkırdaki Çekirdek*, s. 30) diyerek siyasî amacını açıkça ortaya koyar. Parti genel sekreterine göre şehirlerden uzak bozkırlarda kurulan Köy Enstitüleri köyün değişmesini geciktirecektir. Köyler modern teknikten mümkün mertebe uzaklaştırılacak, kendine yeterliliğini bir müddet daha sürdürülecektir. Çünkü köylünün değişmesi veya uyanması partinin

³ Bu eserde 1943 yılı anlatılmaktadır. Memduh Şevket Esenal'ın CHP genel sekreterliği de 1941-1945 yılları arasındadır. (Behçet Necatigil, *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü*, 17. b., Varlık Yayınları, İstanbul, 1998, s. 156) Romanın başında sekreterlik odasında konuşmalar olurken parti genel sekreteri "... *Hikâyeciliği atamıyorsun üstünden kaltaban seni!*" (*Bozkırdaki Çekirdek*, s. 15) diye kendi kendine kızar ki bu da Memduh Şevket Esenal'ın hikâyeciliğine yapılan bir göndermedir.

işine gelmemektedir. Profesör Milletvekilli'ne göre enstitü çıkışlı köy öğretmenleri rejimin koruyucusu olacaktır.⁴

Enstitülerin kurulduğu mekânlar da tartışma konusu olmuştur. Enstitüleri savunan yazarlara göre Köy Enstitülerinin bozkır bölgelerinde kurulmasının nedeni, köylü çocuklara kendi bölgeleri içinde köy şartlarına uygun eğitim vermektir. Mahmut Makal, Köy Enstitülerinin köylüler bakımından “çağa açılma” vazifesi gördüğünü, köye yarayan meslek erbaplarını yetiştirmek için ziraat işlerine elverişli arazilerde kurulduğunu belirtir. (Makal 1997: 56) Mehmet Başaran enstitülerin şehirlere uzak mekânlarda kurulmasının bir ayrılık meydana getirmediğini tam tersine amacın eğitim yoluyla köy ve kent arasındaki uçurumu kapatmak olduğunu söyler.(Başaran 1974: 84) Köy Enstitülerinin kuruluş yerlerini eleştirenlere göre ise binaların bazıları sıtmalık ve bataklık bazıları kasabalardan uzak, yolsuz yerlerde kurulmuştur. Okul binaları ve kurulan araziler son derece sağlıksızdır. Bu yüzden hastalanıp ölen çocuk sayısı bir hayli fazladır.(Goloğlu 1982: 179) Köy Enstitülerinin köy çocuklarına rahatça komünizmi aşılabilmesi için kırsal alanlara kurulduğunu (Kaya 1974: 288) ve enstitülerin şehirlere uzak arazilere kurulmasının şehir-köy zıtlaşmasının bir sonucu olduğunu iddia edenler de vardır. (Türkdoğan 1977: 249) *Bozkırdaki Çekirdek*'te Köy Enstitülerinin kurucusu olarak tanıtılan İlköğretim Genel Müdürü'ne⁵ göre şehir veya kasabada yetişen öğretmenler köyde barınmakta zorlanmaktadır. Bu yüzden başka bir yol takip edilerek kasaba yaşayışını bile tanımamış öğrenciler seçilmektedir. Öğrenciler okul binalarını kendileri inşa edecek, böylece köy çocuğunun dayanma gücü artacaktır. İlköğretim Genel Müdürü “Keşiş Düzü”nde inşa edilecek enstitünün kuruluş amacını şöyle açıklar: “... İnsanı değiştirmeye değil, maddî eser vermeye dayanır enstitü anlayışı... Doğayla boğuşmayı önemli sayar!” (*Bozkırdaki Çekirdek*, s. 21) Yazarın romanda sözcüsü konumunda olan İlköğretim Müfettişi Şefik Ertem, Dumanlı Boğaz'da kurulacak enstitünün yerini tarif ederken buranın bataklık ve sıtmalık bir yer olduğunu belirtir ve enstitü ile ilgili olumsuz görüşlerini şöyle sıralar: Enstitücü olmakla eğitimcilik birbirinden ayrıdır. Enstitü kurmak geçici, eğitim ise

4 Romanda bakanlığın ileri gelenlerinden yetkili bir şahsiyet, profesöre enstitü mezunu öğretmenlerle ilgili beklentilerini şöyle anlatmıştır: “Giydirirsin ketenden birer kilet pantolon, ham deriden birer çizme... Takarsın bellerine birer küçük kasatura... Kollarını doldurursun kırmızı bol rütbe şeritleriyle... Kapelâlarına takarsın kurt kafalarını, kartal başlarını...” (*Bozkırdaki Çekirdek*, s.11-12)

5 Eserde ismi belirtilmeyen İlköğretim Genel Müdüdü, İsmail Hakkı Tonguç'tur. “Bulgaryalı ilköğretim müdürü” ve “elişleri öğretmeni” şeklinde göndermelerle İsmail Hakkı Tonguç'a işaret edilmiştir. İsmail Hakkı Tonguç, 3.8.1935 - 21.9.1946 yılları arasında ilköğretim genel müdürlüğü yapmıştır (Engin Tonguç, *Devrim Açısından Köy Enstitüleri ve Tonguç*, s. 50)

köklü bir iştir. Bu yüzden enstitü kurup kısa zamanda köylüyü okur-yazar hâline getirmeyi ve aydınlatmayı planlamak ancak bir “kaytarmacılık” ve “kolaycılık” olabilir. Enstitüler vasıtasıyla yarım yamalak okutulup köye gönderilen genç, şehirden ve kasabadan tecrit edilmektedir. Köye bir bina yapıp bir de öğretmen göndererek bütün yükümlülükten kurtulmak imkânsızdır. Köyü yaşatacak okul değildir, okulu yaşatacak köydür. “... Öyleyse ‘köylü bizden nasıl bir okul istiyor?’ diye düşünmeliyiz. Yoksa hükümet zoruyla kurulan okul da mekanik olarak dıştan kurulan bir müessese gibi böyle dayanak noktası bulamaz, er geç batar”(Bozkırdaki Çekirdek, s.149). İdeolojilere göre yeni toplum yapısı oluşturmak yanlıştır, önemli olan toplumun isteğini karşılamaktır. ⁶ Enstitücülerin, “köyün kendi kendine yeterli olduğu iddiası”, “insan toplumunun sosyal iş bölümü anlayışının en ilkel üretim çağında yaşamaya çabalaması” (Bozkırdaki Çekirdek, s. 156) anlamına gelir. Eğer devletin bütün kurumları belli bir amaca varmak için iş seferberliğini arttırmışsa Köy Enstitülerinde çekilen sıkıntılar normal karşılanabilir. Böyle bir çalışma yapmadan köyün bütün sorumluluğunu enstitülere yüklemek haksızlıktır.

Enstitüler Anadolu’yu bulunduğu çevrenin özelliklerine göre geliştirmeyi amaçlamış kurumlardır. Ancak kuruluşu sırasında yapılan tanıtım çalışmaları ve ilk uygulamalar, tartışmaların ideolojik bir boyut kazanmasına neden olur.(Yalçın 2004: 84) Tek Parti döneminin iktidarı, inkılâpların köylerde gerçek bir kalkınma ile kökleşeceğini düşünür ve Köy Enstitülerine büyük bir ümitle bağlanır. (Güngör 1990: 69) Köy Enstitülerinin fikrî yapısında “Cumhuriyet devrimlerini köylere ulaştırma” ve “köy hayatını sekülerleştirme” önemli bir hedeftir. Enstitüleri başarılı bulan yazarların, Cumhuriyet Dönemi Aydın Kimliği Sekülerleşme ve Köy Enstitüleri, Devrim Açısından Köy Enstitüleri ve Tonguç, Tonguç Yolu Köy Enstitüleri Devrimci Eğitim adlı eserlerinde de Köy Enstitülerinin “devrimci” amacına vurgu yapılmaktadır. Bozkırdaki Çekirdek’te ise Kemal Tahir köyün ve köy çocuklarının gerçekten değiştirilmek istendiğine inanmaz. İlköğretim Genel Müdürü’nün kitabından bahseder ve kitapta ortaya konan amaçları eleştirir. Şefik Ertem’e göre amaç köylüyü

⁶ Kemal Tahir’in Köy Enstitüleriyle ilgili bu görüşüne Tahir Alangu da katılır: “Bizde töresel köyü yüceltirmede tıpkı Meşrutiyet hürriyetçilerinde görülen ‘kolaya kaçma ve düşlere sığınma’ eğiliminin varlığını, bütün köy romanlarında adım adım açıklamakta ve ispatlamaktadır. O, bu görüşünü, aynı kolaya kaçma, çetin işler karşısında hayâle koşulma hastalığımızın bir başka yanını ortaya koyan ‘Bozkırdaki Çekirdek’ romanında da ele alacaktır. Bizdeki bütün devrimci öncülerin meşrutiyet ve Cumhuriyet devirlerindeki kolaya ve hayâle koşulmalarının en büyük yenilgi örneklerinden biri olan Köy Enstitüleri sorununu aynı görüş açısından bu romanında inceleyecektir.”(Tahir Alangu, Cumhuriyet’ten Sonra Hikâye Ve Roman 1940 1950, C. III, İstanbul Matbaası, İstanbul, 1965, s. 465-466)

kalkındırmak veya değiştirmek değildir, tek mesele Tek Parti'nin savunduğu rejimi koruyacak "rejimşörleri" yetiştirmektir.⁷ Köy Enstitülerini ilgilendiren başka bir konu da 1940'lı yıllardan sonra Cumhuriyet ideolojisinin içeriğinin değiştiği yönündeki görüşlerdir. Köy Enstitüsü'nden çıkan öğretmenlerin sol eğilimli örgütlerin kurulmasında görev alması bu kanıyı güçlendirmiştir. (Akyüz 2007: 392-397) İncelenen romanlarda "solculuk" ve "komünizm" meselesi öğretmenlerle ilgili suçlamalarda kullanılan bir silah gibidir. Yazarlar bu konuyu ironik bir üslupla dile getirirler. Genelde çıkarıcı kesim tarafından her romanda dile getirilen bu iddialar, köylüyü sömürü düzenine karşı uyandırmak isteyen öğretmeni halkın gözünden düşürmek ve köyden uzaklaştırmak için ortaya atılmıştır.

2. Öğretmenler

Köy enstitüleri açılmaya başlanınca buralara gönderilecek öğretmenlerin fakülte, yüksek okul, Gazi Terbiye Enstitüsü, öğretmen okulu, ticaret lisesi, ziraat okulu, erkek sanat okulu ve enstitülerden mezun olması kararlaştırılmıştır. (Tonguç 1998: 533) Ancak II. Dünya Savaşı'nın sıkıntılıları nedeniyle enstitüleri köy öğretmenlerinden veya gelişigüzel atamalar yapılır.(Akyüz 2007: 395) Köy Enstitülerinde toplam 620 öğretmen çalıştırılmıştır ve bu öğretmenlerden yalnızca 229'u üniversite, Gazi Eğitim veya Köy Enstitüsü mezunudur.⁸ Bu mevzuda, İzmir Kızılçullu Köy Enstitüsü'nde müdürlük yapmış ve dönemin milletvekillerinden olan Emin Soysal on altı bin öğrenciye 65 sanat öğretmeni ve 38 tarım öğretmeni verildiğini, öğretmenlerin çoğunun eski okullardan ve köyden alınma olduğunu, böyle bir kadroyla çağdaş tarım öğretimi yapılamayacağını belirtmiştir. (Goloğlu 1982: 179)

Kemal Tahir, enstitüde görevli öğretmen ve yöneticilerin gerçekleri görmek yerine kuru hamasetlerle hem kendilerini hem de köylüyü

⁷ Yazarın eserdeki sözcüsü olan şefik Ertem gerçek maksadın köyü değiştirmek ve çocukları eğitmek olmadığını enstitünün müdürü Halim Akın'a şu sözlerle anlatır: "... Köylere odundan dokuma tezgahları dağıttık. Pazarda paketi 90 lira olan pamuk ipliğini 15 liradan veriyoruz! Yarım yırtık okuttuğumuz çocuklardan biraz dülgerlik, kaba demircilik, biraz nalbantlık, biraz duvarcılık, önemlice reñçperlik istiyoruz! Köyün bunlarla kalkanamayacağını sen de benim kadar bilirsin! Köyü ancak kendi kendine yeterliğe zorlar bu... Sanki bin yıldır Anadolu köyü başka bir şey yapıyormuş gibi... Araçlarda bu kadar gelenekçi olduğumuz halde, öğretmen yetiştirmekte bu kadar devrimci oluvermemiz seni hiç mi düşündürmüyor? 'Bu enstitü içinde bir gelişme var!' diye hiç mi kuşkulanmadın?" (Bozkırdaki Çekirdek, s. 152)

⁸ Köy Enstitülerininin öğretmeni, öğrencisi ve programı hakkında sosyolojik değerlendirmeler için bkz. Ziyet Bahadır, Köy Enstitülerinin Sosyolojik İncelenmesi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Sivas, 1994.

kandırdığını düşünür. *Bozkırdaki Çekirdek* adlı eserinde enstitünün öğretmenleri genelde idealist şahsiyetlerdir. Gazi Eğitim’de Köy Enstitüleri üzerine doktora yapan Emine Güleç de yeni açılacak enstitünün öğretmenleri arasına katılır. Emine Güleç’in kolonyal şapkayla köylünün karşısına çıkması, Ilgaz kaymakamlığı önünde pantolonla gezmesi ve sigara içmesi köy çevresinde dikkat çeker. Enstitünün başöğretmeni Cemal enstitüde yaşanan her şeyi gizlice bakanlığa jurnaller. Yazarın sözcülüğünü üstlenen Nuri Çevik Öğretmen, Gököy Enstitüsünü bitirmiştir. Nuri Çevik’e göre köylünün sömürden ve sömürüldüğünden haberi yoktur. Türkiye’deki bütün öğrenciler kendi okulunu yapmazken enstitülü çocukların zor şartlar altında çalıştırılması adaletsiz ve haksız bir uygulamadır. Bu çocuklar enstitüyü bitirince bir yandan çiftçilik yapacaklar, kaba zanaatlarla uğraşacaklar, çocukları okutacaklar bir yandan da Zeynel Ağalarla boğuşacaklardır. Öğrenciler gereksiz yere pohpohlanmaktadır, zira köy çocukları enstitüye gelmeden önce de tarım, ziraat ve el işlerini bilmektedirler. Köylülere tepeden değil gerçekçi yaklaşmak gerekir. Nuri Öğretmen enstitüler hakkında şöyle düşünür: “... *Faydasız mı büsbütün enstitüler? Faydalı ama köye değil, biz hayalci ülkücülerin fantezilerini doyurmaya...*”(*Bozkırdaki Çekirdek*, s. 248).

Enstitünün müdürü eski ülkücülerden Halim Akın’dır. O, kararlı, sabırlı ve idealist bir şahsiyettir, her türlü engele rağmen enstitüye su getirip binayı yaptırmaya kararlıdır. Şiddetli bir yağmurdan sonra enstitünün çadır hayatı altüst olur. Müdür Halim Akın, yaşam mücadelesi veren çocukları takdir eder ve “... *Hepiniz, büyük Türk milletinin, çilekeş Türk köylüsünün, ışıklı geleceğe yönelmiş, ülkücü, yılmaz öncüler olduğunuzu ispatladınız.*” (*Bozkırdaki Çekirdek*, s. 316-317) diyerek gençleri galeyana getir. Halim Akın’ın Türk bayrağına sardığı Dumanlı Boğaz Köy Enstitüsünün maketi öğrencileri çok etkilemiştir. Öğrenciler ve öğretmenler hep bir ağızdan Onuncu Yıl Marşı’nı söylerler. Nuri Çevik’e göre hiçbir marş çocuklara zorluklara dayanma gücü vermez. Yedi yaşından beri ağır işlerde çalışan çocuklar sömürülmektedir. Böyle idealistler ilk önce kendilerini aldatır sonra da başkalarını aldatırlar. Emine Güleç’le Nuri Çevik arasında geçen şu konuşmalar yazarın Köy Enstitüleriyle ilgili düşüncelerini özetler:

“- *Evet! Şef davranışı bu... Biraz sahtecilik ama başka yolu da yok gibi... Ödev yüklemek... Sorumluluk... İnsanları belli bir amaca yöneltmek... Kestirmeden ulaşmak için, onları aralıksız çalıştırmak zorunluluğu...*

- *Sahtecilik, dediniz! Daha beter! Düpedüz duygu dolandırıcılığı bu bizim yaptığımız!.. Hem de kimleri dolandırıyoruz? Görgüsüz, bilgisiz, bir anlamda büsbütün güçsüz çocukcağızları... Hangi iyi niyetle olursa olsun, ayıp gelmiyor mu size? (Bozkırdaki Çekirdek, s. 323)*

3. Öğrenciler

Enstitülere köy ilkokullarından mezun olan öğrenciler alınır. Bunun en önemli gerekçesi ise bu çocukların enstitüyü bitirdikten sonra köylerde çalışmakta zorlanmayacağı inancıdır. Enstitülerde eğitim şartları zordur. Bazı enstitülerin binalarını öğrenciler inşa ederler. Okumayı kara tahta, defter ve kalem bilgisi olarak kabul eden ve devlet kapısına geçmenin bir vasıtası sayan veliler, çocuklarının elinde kazma-kürek görünce şaşırırlar. Öğrencilerin bazıları bu yüzden eğitimini bırakır. Fakat hayatı toprakla uğraşarak geçmiş dayanıklı köy çocukları çetin çalışmalara göğüs germişlerdir. (Akyüz 2007: 395) *Bozkırdaki Çekirdek*'te öğrencilerin isimleri kasaba veya ilçe eğitim memurundan alınır ve öğrenciler teker teker köylerden toplanır. Köylü anne ve babalar çocuklarının enstitüye gitmesini Taşoluk köyünde pek istememektedir. Onlar eğitim yoluyla kalkınacaklarına ve daha iyi bir hayat yaşayacaklarına inanmazlar, çocuklarının köyde kalıp tarla işlerini takip etmelerini daha uygun görürler. Bazı aileler ise enstitüye şüpheyle yaklaşır. Yıldız'ın annesine göre hükümet bedava ve karşılıksız bir şey vermez. Öğrencileri enstitü için teşvik edenler köy okullarının öğretmenleridir. Dumanlı Boğaz Köy Enstitüsünün dört kız öğrencisinden ikisinin velisini Yamörenli Murat Eğitimci diğeri ikisini de Taşoluk köyünün eğitimci Ömer ikna eder. Öğrencilerin enstitüyü tercih sebepleri farklı farklıdır. Kimsesiz bir çocuk olan Taşoluklu Bekir Ozan, köpeği Çollo ile enstitüye gider. Taşoluklu Yıldız Ulak ile Ökkeş Yiğit kendi köylerinden iki kıza sevdalıdır ve bu kızlar Eğitimci Ömer tarafından enstitüye yazdırılınca Yıldız ile Ökkeş kızlara yakın olmak için enstitüye kayıt yaptırırlar. Köy çocukları tarlada, bağda her gün yanmaktan, çamurlu işlerle uğraşmaktan bıkmıştır, enstitüyü köylerinden daha rahat görürler. Okula devam edince her ay harçlık alacaklarını, yeni elbiseler giyeceklerini, sözü geçen adam olacaklarını duymuşlardır. Subay giyimleri giymek, yaylı karyolada yatmak, reçel, tuzsuz yağ ve etli pilav yemek, çay içmek onların hayallerini süsler. Ayrıca enstitüden sonra öğretmen olmak ve askerde emreden bir subay konumuna yükselmek çocuklara çok cazip gelir. Bazı köylerde ise aileler, memur olacak ve aylığa geçecek diye çocuklarını hemen enstitüye göndermişlerdir.

4 Temmuz 1943 tarihinde Dumanlı Boğaz Köy Enstitüsü resmen açılır. Ancak ortada ne okul binası ne de kara tahta vardır. Köyden toplanan öğrenciler enstitüye gelirken en eski elbiselerini giymişler ve çalınır diye yanlarına değerli hiçbir eşya almamışlardır. Hepsi âdeta paçavra yığına benzer. Enstitünün dördü kız on sekizi erkek yirmi iki öğrencisi vardır. İlk gün öğrencilere sabun ve yeni elbiseler verilir. Öğrenciler aynı renkte hâki asker kasketi, avcı biçimi ceket ve asker postası giyerler. Banyo ihtiyacı yakındaki göllere giderek karşılanır. Öğrenciler su getirir, çalı toplar ateş yakar, çadır kurarlar. Böyle işlerle karşılaşacaklarını ummadıkları için ilk

günlerde ezilmek istemeyenler, zanaatları söylemezler. Taşçılık ve duvarcılık mesleğini icra eden Ökkeş Yiğit, "... *Dünyanın avanağı ben miyim yahu! Biz buraya okumak için gelmedik mi, okuyup efendi olmağa... Taşla, çamurla boğuşmak neyin nesi?*" (Bozkırdaki Çekirdek, s. 200) diyerek ilk günlerde inşaat işlerine isyan eder. Katırlarla su taşıyan öğrenciler binaları da kendilerinin yapacaklarını duyunca şaşırırlar. Ökkeş'le Yıldız arasında pişmanlıklarını anlatan şöyle bir konuşma geçer:

-Okul mokul yokmuş burda arkadaş... Çadırda oturacaktınız bir zaman...

-Sonra?

-Bilmem

- Sonrasını da ben öğrendim. Biz yapacaktınız okulu mokulu...

- Biz mi?

Ökkeş ürkek ürkek çevresine baktı.

-Buncacık adamla mı yapılacak, dağ gibi okullar?.. Ölüyoruz yahu? Buna can mı dayanır?

- Neden ölüyoruz? Baktık durumlar çetin, basar gideriz. Dünyanın avanağı biz miyiz yahu?

- Gitmek vardıysa bu beylikler urbalar hiç giyilmeyecekti arkadaş... Bizez giyimi giydin, karanavasından yedin mi, dokuz araba ot yoldurur hükümat, otsuz yerden adama... (Bozkırdaki Çekirdek, s. 196)

Çadırlar hazır olduğu zaman çocukların çoğu yarı beline kadar çıplaktır, yüzleri gibi gövdeleri de toz toprak içindedir. Hıdır Molla kaytarmak için fırsat arar. Bekir Ozan yetimdir. O, her işe girer. İlk günlerde isyan eden öğrenciler yavaş yavaş zor işlere alışır. Birbirleriyle ilgili olan kız ve erkekler arasında masum ilişkiler gözlenir. Hanım Kuzu ile Yıldız Ulak, Petek Elvan'la Ökkeş Yiğit arasında duygusal bir bağ vardır. Yusufçu Eşef, Elif'e yaklaşmak ister. Öğretmenler toplantısında öğrencilerin durumu görüşülür. Çocuklar bitlidir. Üstlerinde ağızlık ip, bıçak, çakmak, tütün tabakası, ayna, muska, nazarlık boncuğu gibi eşyalar taşırlar. On sekiz kişinin parası sadece 478 kuruştur. Başöğretmen Cemal Avşar'a göre öğrenciler çalışkan ve gayretlidir ancak kaderci bir anlayışa sahiptirler. Öğrenciler, birbirlerine argolu sözlerle şaka yaparlar, hep aynı deyim ve atasözleri kullanırlar. Öğrencilerden bazıları devletin malına zarar vermeyi normal görür. Bekir Ozan, Emine Öğretmen'e "... *Biz akılsız olduğumuzdan hükümetin malına acımayız çokluk... Döker saçarız gâvur malı gibi...*" (Bozkırdaki Çekirdek, s. 239) der. Öğrenciler öğretmenlerine karşı vefalıdır. Ağalara ve eşrafa karşı mücadele eden öğretmenlerine destek çıkarlar. Yerli yersiz küfürlü konuşmaları dışında genelde kötü alışkanlıkları yoktur. Ancak öğrencilerden biri, enstitü düşmanları tarafından kandırılır. Enstitüyü

kapattırmak isteyen Kara Derviş, esrar sigarası karşılığında Molla Hıdır'dan istihbarat alır. Değirmenden esrar alıp göl kenarına giderek Emine Öğretmen'le diğer kızları seyreden Molla Hıdır arkadaşlarından çaldığı para ve eşyalarla suçüstü yakalanınca kurul kararıyla enstitüden kovulur. Dumanlı Boğaz Köy Enstitüsü öğrencilerini üzen asıl mesele Bekir Ozan'ın hastalığı olur. Şiddetli yağmurdan sonra Bekir Ozan zatürre hastalığına yakalanır, hastaneyeye kaldırılırsa da kurtarılamaz.

4. Eğitim Programı

Köy Enstitülerinin eğitim programı kimilerince alkışlanmış, kimileri tarafından şiddetle eleştirilmiştir. Köy Enstitüsünün başarılı olduğunu savunan yazarlar, bu kurumlarda “kendi kendine yeterlilik” ve “iş üzerinde eğitim” prensibiyle hareket edildiğini; tiyatro, şiir gibi edebi faaliyetlerle öğrencilerin sosyal kişiliklerinin geliştirildiğini; demokratik ve paylaşımcı bir metot uygulandığını (Makal 1997: 47-58); yapıcılık, demircilik, marangozluk gibi teknik dersler ve tarla, bahçe, mera, ahır, ağıl işleri gibi ziraî faaliyetlerle öğrencilerin geniş eğitim dünyasına daldırıldığını; (Tonguç 1998: 537) köylerin kalkınmasını sağlayacak bilimsel ve millî bir program izlendiğini (Başaran 1974: 81-84) belirtmişlerdir. Köy Enstitülerini başarısız bulanlar ise eğitim müfredatını gerçekçi ve uygulanabilir görmezler. Zira her biri ayrı ayrı uzmanlık isteyen derslerin bir arada okutulması ve bu durumda öğrenciden başarı beklenilmesi mümkün değildir. Eğitim dar kalıplarda yürütülmektedir. Bunun sonucunda öğretmen bilimsel yeteneklere dayanan bir gelişimi köy hizmetlerine kullanacağı yerde, yüzeydeki uygulamalı kaba bilgiler ve ustalıklardan ileri gidememiştir. (Türkdoğan 1977:250-251) Tütengil'e göre öğrenciler dershane, çamaşırhane, yatakhane binalarını inşa etmeye çalışırken kültür dersleri bir yana bırakılmıştır. Programdaki mevcut bazı dersler okutulamaz. Çok şey yapmayı hayal eden, meslek kültüründen mahrum genç insanlar “köyleri canlandırmak” gibi büyük hayallerle hayata atılmış, kaçılmaz bir zaruretin kurbanı olmuşlardır. (Tütengil 1948: 14) Kemal Tahir'e göre de Köy Enstitülerinin eğitim formasyonu yanlıştır. *Bozkırdaki Çekirdek*'te yazarın sözcüsü olan Müfettiş Şefik Ertem'e göre köy çocuklarına yalnız doğayla boğuşacak gibi eğitim vermek yanlıştır. Çünkü bu çocuklar esas mücadeleyi gittikleri köylerde ağa ve mütegalibelere karşı verecektir. Gençler karşılaşacakları zorluklara karşı köylere silahsız dağılmaktadır. Yazarın bu görüşünü destekleyen olaylara birçok örnek gösterilebilir. *Bozkırdaki Çekirdek*'te enstitülü gençleri korumaya çalışan Murat Eğitimci, önce Zeynel Ağa tarafından tuzağa düşürülür, sonra da Kara Derviş tarafından öldürülür. Mahmut Makal'ın *Köye Gidenler* adlı eserinde Ahmet bürokrasi tarafından haksız bir şekilde görevden uzaklaştırılır. *Bir Çift Öküz*'de ve *Onuncu*

Köy'de haksız düzene başkaldıran ve halkı uyandırmaya çalışan öğretmenler ağaların baskısıyla köyden köye sürgün edilirler.

Dumanlı Boğaz Köy Enstitüsü henüz kuruluş aşamasında olduğu için eğitim programı tam yerleşmemiştir. Öğrenciler ve öğretmenler çadırların etrafında gece nöbeti tutarlar. Sabah erkenden kalkılır. Enstitünün ilk günlerinde öğrenciler su ve barınma ihtiyaçlarını karşılayabilmek için günde on üç saat çalışırlar. Öğrencilere temizlik ve iş disiplini kazandırılmaya çalışılır. Müfettiş Şefik Ertem bazı ihbarlar üzerine kampı teftişe gelir. Bekir Ozan'ın zatürre nedeniyle öldüğünden ve Molla Hıdır'ın enstitüden kovulduğundan bakanlığın haberi olmuştur. Şefik Ertem'e göre çekirdeğin yetiştirme zorluğuyla bozkırın çoraklığı arasında bir paradoks mevcuttur. Bozkırda çekirdek vardır ancak bu çekirdeğin yeşermesini önlemek isteyen güçler pusuda beklemektedir. Sanki karşılına hiç insan çıkmayacakmış gibi çocukları sadece doğayla boğuşacak gibi yetiştirmek yanlışır. Kolaya kaçılan her şeyin vaziyeti tehlikelidir. Altı yılda köylü çocuklarından çeyrek öğretmen, çeyrek çiftçi, çeyrek zanaatkâr, çeyrek esnaf yetiştirmek için kurulmuş enstitülerin geleceği pek parlak gözükmemektedir.

5. Çevre Faktörü

Dumanlı Boğaz Köy Enstitüsü kurulurken öğretmen ve öğrencilerin kıyasıya mücadele ettiği iki büyük engel vardır. Bunlardan birincisi, Köy Enstitülerinin de temel felsefesini oluşturan “bozkırın sert iklimine” karşı yaşama tutunma zorunluluğudur. İkincisi ise çıkar çevresiyle yaşanan çatışmalardır. Enstitü öğretmenlerinin ve öğrencilerinin en fazla çatışma yaşadığı kişiler Şirin köyünün ağası Zeynel, mahpus damından yeni çıkmış olan Cinci Nezir ve enstitünün kurulacağı arazinin yanı başında kendir yetiştirip satan Kara Derviş'tir. Birtakım hurafelerle köylüyü sömüren Cinci Nezir, resmî makamlara dilekçe yazarak enstitünün kurulmasını engellemeye çalışır ancak başarılı olamaz. Kara Derviş, cami vaazlarında “*Esdüdü gâvurluğu kondu konacak toprağımıza... Oğlan kız bir döşekte yatıp kalkacak kızılbaş-komünist töresince... Uğursuzluktur!*” (Bozkırdaki Çekirdek, s. 47) diyerek halkı Köy Enstitüsü aleyhine kışkırtmak ister. Enstitünün Moskof-Bolşevik-Farmason işi olduğunu söyler. Aslında Kara Derviş esrarkeş, meczup ve psikopat bir adamdır, dini ve geleneği kullanarak köylü üzerinde baskı kurmuştur. Emine Öğretmeni ve kız öğrencileri gölde iken dürbünle seyreder.

Müdür Halim Akın, enstitü için yiyecek, içecek ve inşaat malzemesi almaya Ilgaz çarşısına girince savaş günlerini kara borsaya dönüştüren ve halkı yüksek faizle sömürmeye çalışan tefecilere şahit olur. Bunların başında da Hacı Zekeriya Efendi gelmektedir. Böyle menfaatçi kişiler namazı, abdesti devamlı dillendirip dinî sömürü yapmayı sıradan hâle getirmişlerdir.

Arzuhalçılık yaptığını söyleyen Cinci Nezir dükkânında muska yazmak, uyuşturucu satmak gibi gayriahlâkî her türlü işi çevirir. Enstitünün öğretmenleriyle çıkarıcı grup arasındaki kavganın nedeni enstitünün kurulduğu arazi gibi görünse de asıl mesele başkadır. Köylünün cahilliğini fırsata dönüştüren Zeynel Ağa, Kara Derviş ve Cinci Nezir gibi savaş vurguncusu menfaat çeteleri enstitü öğretmenlerinin eğitim yoluyla halkı uyandırmasını istemezler. Burada yazarın dikkat çektiği önemli bir nokta vardır. Köyü sömüren çıkarıcı çevre ile siyaset çevresinin amacı aynıdır. Onlar, köylünün hakkını arayacak kadar kendine güven duymasını istemezler. Çünkü köylünün dışa açılması ve hakkını aramaya çalışması her iki tarafın da menfaat sınırlarını zorlar. Her söyleneni kabullenen itaatkâr köylü tipi, parti elitlerinin, toprak ağalarının ve dinî sömürü yapan kişilerin işini kolaylaştırmaktadır.

II. KÖY ENSTİTÜSÜNÜ BİTİREN GENÇLERİN EĞİTİM FAALİYETLERİ

Köy Enstitüsünü bitirerek vazifesine başlamış bir öğretmenin görevi; köy okulunun inşasında öncülük etmek ve çalışmak, öğrenci yetiştirmek, köydeki yetişkinlere ve öğrencilere duvarcılık, demircilik, hayvancılık, bahçecilik vb. meslekleri öğretmektir. Öğretmen yirmi yıl zorunlu hizmete tabidir, üç ayda 60 lira maaş alır, ayrıca kendine araç gereç, arazi ve tohum verilecek, elde edilen kâr öğretmene kalacaktır. Enstitüyü tamamlayan gençler çoğunlukla kendi köylerine atanırlar.(Akyüz 2007: 396) Enstitü mezunu öğretmenlerin bir kısmı gittiği her köyde bu okulların kuruluşu gayesine uygun olarak “rehber ve lider” olma vazifesini başarıyla yerine getirmiştir. (Öztürk 2012:121) Bir kısmı ise köylüyle iletişime geçememiş, eğitim faaliyetlerinde başarısız olmuştur.⁹ Öğretmenlerin başarısızlığının

⁹ Köy Enstitüsü mezunu öğretmenlerin aslı kahraman olarak seçildiği romanlardaki idealist ve biraz da ütopyik görüşlerin tersine düşünceler ve araştırmalar da ortaya konmuştur. Köy Enstitülerinin henüz faaliyette olduğu ve buradan mezun olan öğretmenlerin köylerde görev yaptığı yıllarda sosyolojik bir araştırma için köylere giden Mümtaz Turhan ilginç tespitlerde bulunur. Birkaç köyde yaptığı araştırmada, öncesinde maarife çok düşkün olan köylünün 1940’tan sonra her geçen gün eğitime karşı lakayt bir tavır aldığı sonucuna varır. Bunun sebebini anlamak için yayla köylerinden birine çıkar. Köylü ile konuşmasından sonra onlar ki onlar artık okulun masraflarını sürekli karşılamaktan bıkmıştır. Köylüler mektepten ve Köy Enstitüsü mezunu öğretmenlerden memnun değildir. Öğretmenlerin köylüye karşı muameleleri yıpratıcıdır. Okuldaki seksen talebeden sekizi okuma yazma bilmemektedir. Yazar, daha büyük bir köy olan Azap’a gider. Beş sınıflık mektebi olan bu köye Cilâvuz Köy Enstitüsünden çıkmış iki öğretmen verilmiştir. Bu köyde de aynı şikâyetler yinelenir. Köylü enstitü mezunu öğretmenlerin gönderilip eskisi gibi Muallim Mektebi mezunu şehirli öğretmenlerin gelmesini istemektedir. Bu zamana kadar doktor ve mühendis çıkaran Azap köyüne öğretmenleri

birçok nedeni vardır. Okul yapımı ve arazi sağlanması gibi sebeplerle köylü ile öğretmenin karşı karşıya gelmesi, öğrencileri okula getirmenin zorluğu, köyüne atanan öğretmenin kendini birden kabul ettirememesi, kendi köyüne başöğretmen atanınca enstitü çıkışlı olmayan diğer öğretmenlerle sürtüşme yaşanması, öğretmenlik formasyonunun yetersiz olması bu nedenlerden bazılarıdır. Her biri ayrı ihtisas alanı olan branşlarda öğretmenlerden başarı beklenmesi, öğretmenin esas gelirini okuldan kalan zamanda çiftçilikten sağlayacak olması gerçeğe bağdaşmayan idealist bir düşüncedir.(Akyüz 2007: 397) Enstitü çıkışlı öğretmenler çiftçilikle kazanç sağlayamayınca düşük maaşla geçinmek zorunda kalır ki bu da köylü karşısında öğretmenin itibarını düşürür. Resmi makamlar onu desteksiz bırakınca yalnızlık ve terk edilmişlik duygusu yaşarlar. Öğretmenlerin sol görüşlü olduğuna dair propagandalar yaygınlaşır. Konuya bilimsel açıdan bakılıp eksiklerin düzeltilmesi yoluna gidilmez.

Köy Enstitülerinden mezun olan öğretmenlerin köylere gidip gitmeyeceği yine tartışılan konular arasındadır. Kemal Tahir, *Bozkırdaki Çekirdek* adlı eserinde bu konudan da bahseder. Yazarın sözcüsü olan Şefik Ertem enstitülerden yetişenlerin öğretmen okullarından çıkanlar gibi köyde barınamayacaklarını ve kısa zamanda köyleri terk edeceklerini, köyde kalanların ise ağa veya mütegalibe olacaklarını söyler. Karayağız Milletvekiline göre enstitü mezunu genç öğretmenler yeni bir sınıfın doğmasına sebep olabilir ve köyde durmayıp şehre kaçabilirler. İlköğretim Genel Müdürü bu görüşlere katılmaz. O, köy çocuklarının enstitüyü bitirince köyden başka bir yere gitmeyeceğine emindir. Zira yirmi yıl zorunlu hizmet olduğu için öğretmen köyden çıkamayacaktır. Üstelik devlet bir ev, çalışacak tarla, bir çift hayvan ve gerekli araçları vermektedir. Karayağız Milletvekili enstitülerin umulan başarıyı verip vermeyeceği konusunda şüphelidir. İlköğretim Genel Müdürü enstitülerin başarılı olup olmaması üzerinde durmaz. Ona göre az bir masrafla ve on-on beş yıl gibi kısa bir sürede her köye bir öğretmen amacına ulaşmak için enstitüler tek çaredir. Karayağız

neden beğenmedikleri sorulunca “*beyim eğer böyle giderse köyde okuryazar kalmayacak*” derler. Köylünün anlattığına göre öğretmenler sürekli bir araya gelip içerek ve şarkı söyleyerek vakit geçirmektedir. Köylünün âdetlerine ve ahlâk kurallarına saygı duymazlar. Yazar diğer birkaç köyde de aynı durumla karşılaşır ve köylülerin anlattıklarından enstitü mezunu öğretmenlerle ilgili şöyle bir sonuç çıkarır: “*Ancak köylüye nazaran bunlar, gerek nazarı, gerek amelî bilgi bakımından kendilerine rehberlik edemeyecek derecede kifayetsiz yetişmişlerdir. Zanaatlarına ait en basit bir şeyi yapmaktan acizdirler. Her köyde atelye istemiş, bir sürü para sarfiyle alet ve edevat almışlardır; fakat bunlar kullanılmadan bir tarafa atılmışlardır. Bundan başka köydeki yapıcı, yaratıcı, büyük bir feragat ve fedakârlık isteyen rehberlik vazifesinden habersiz olarak, kafalarına yerleştirilmiş acayip fikirlerin tesiriyle, köylüyü, örf ve âdetlerini hakir görmekte-dirler.*”(Mümtaz Turhan, *Kültür Değişmeleri*, 2. b., Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1972, s. 144-148)

Milletvekili, çalışan çocukların yeterince okuyamadığını ifade edince İlköğretim Genel Müdürü, "... Köy yaşayışında öncü, sözü geçer, saygılı, kendine fikir sorulacak, akıl alınacak insanı yetiştirmek"(Bozkırdaki Çekirdek, s. 22) için enstitülerde yeterince genel bilgi ve meslek derslerinin verildiğini belirtir.

Bozkırdaki Çekirdek'te gündeme getirilen bir başka iddia da hükümetin bazı dönemlerde asker çavuşluğundan öğretmen olanlara ve enstitü mezunlarına onları şımartacak kadar destek çıkmasıdır. Bu durum öğretmenle köylü arasında çatışmaya neden olur. Öğretmen her konuda yeterli olduğunu zannederek aklına geldiği gibi hareket eder. Müfettiş Şefik Ertem'in anlattıklarına göre köydeki bir eğitmen çocukları kendi bahçesinde çalıştırmış ve çobana yardımcı giden öğrencileri okula gelmedikleri için fena hâlde dövmüştür. Öğretmen bununla da kalmamış çocuğun babasını, annesini hükümete şikâyet etmiş, onları cezalara çarptırmıştır. Eğitmenin bu kadar sert davranmasının sebebi ise marangozluktan kazandığı paralarla ilgi şikâyetleri önlemek için köylüyü yıldırmaktır. Kemal Tahir'in bu eserinde idealize edilen eğitmen tipine de rastlanılır. Yamörenli Murat Ören, Kastamonu'dan mezun olan başarılı eğitmenlerden biridir. Öğlene kadar derslere girer, akşama kadar pirinç tarlasında çalışır. Karısı Feride hasta olunca Zeynel Ağa'nın kötü emellerine âlet olan Sultan'la yakınlığı başlar. Köylünün nezdinde saygın ve güvenilir bir yeri olan Murat Eğitmen, köylünün bu ilişkiyi duymasından çok korkar. Zeynel Ağa'ya göre Murat Eğitmen köylünün aklını çelmektedir. Murat Eğitmen, enstitücülere yardım edince ve Kara Derviş'in sahte tapu meselesini ortaya çıkarınca Zeynel Ağa ve çevresindeki çıkarıcı grup eğitmeni tuzağa düşürür. Murat Eğitmen, Yanığın Sultan'la basılır, sopayla dövülür. Nuri Öğretmen enstitücülerle bir olup Murat Eğitmen'i daha fazla hırpalanmaktan kurtarır. Ancak enstitü öğrencilerini korumaya çalışan Murat Eğitmen, Kara Derviş tarafından öldürülür.

Her tek yanlı köyü kalkındırma çabası gibi, sadece eğitim yolu ile köyün canlandırılması istenilen sonucu vermese de bu atılımın çok olumlu sonucu, fikir ve sanat alanlarındaki haklı yerlerini alan yeni köylü-aydınlar kuşağının ortaya çıkmasıdır.(Tütengil 1975: 119) Köy Enstitüsü çıkışlı bu aydınlar, köy gerçeğini dile getirirler. Köyün kalkınmasını görev bildikleri için romanı bir araç olarak kullanırlar. Eserlerinde, yoksul ve cahil köylüyü sömüren ağa, bey, imam ve parti adamlarından oluşan çıkarıcı çevreye karşı mücadele eden öğretmeni idealize ederler. (Moran 1994: 182)

Enstitülerin yetiştirdiği aydın kuşaktan olan Mahmut Makal, İvriz Köy Enstitüsünü bitirmiştir, Fakir Baykurt ise Gönen Köy Enstitüsü mezunudur. (Yalçın 2004: 87-109) Her iki yazar da köyde doğup büyümüştür. Bu yüzden onlar köy gerçeklerini ve enstitüyü anlatırken eserlerinde malzeme olarak kendi yaşamlarını kullanmışlardır. Köye karşı

ilginin artmasında Mahmut Makal'ın *Bizim Köy* adlı eseri önemli bir başlangıçtır. (Fethi Naci 1990; 261) Tütengil'e göre, Mahmut Makal'ın bu eseri köy sorunlarına çözüm getirmez. Fakat gerçekçi bir gözle, çoğu kez de bir fotoğraf merceği doğruluğuyla köy gerçeklerini gözler önüne seren yazarlar için özendirici, okuyucular ve yöneticiler için de uyarıcı olmuştur. (Tütengil 1975: 120) *Bizim Köy* tam bir roman özelliği göstermese de rapor, not ve röportaj tekniğinin bir araya gelmesiyle oluşan roman anlayışına yakınlık gösterir. (Yalçın 2004: 87) Bu eserde “yoksulluk, cahillik ve taassup” köy öğretmenin karşı karşıya geldiği başlıca problemlerdir. Yoksul bir ailenin çocuğu olan Mahmut Makal, ilk görev yeri olan köyde de yoksulluğun her türlü sıkıntısını çeker. Lambada gaz, çömlekte yağ, cebinde metelik yoktur. Köylerde ailelerin çoğu tek odalı evde barınırlar. Tandırlarda hayvan gübresi yanar. Pencere kırık olduğu için taş ve çaputlarla kapatılır. Kış gelmeden yakacak derdi başlar. Köylü odun kömür yüzü göremez. Sağlık şartları bozuktur. Doğan çocukların hemen hemen yarısı ölü. Köylüler yamalı elbise giyerler. Ayaklarda çorap yoktur. Köylerdeki sorunların başında temizlik meselesi gelir. Köylü bitlenince çamaşırını yıkayamaz. Yazar, yıkanma işini Gani Çavuş'un ahırında gerçekleştirir. Bir helâyı beş ev kullanır. Köylüler güneşin altında çift sürerler. Tarlasını sürececek öküz bulamayanlar inek ve eşeklerini çifte koşarlar.

Köy öğretmenin çektiği maddî sıkıntılar onu köylü karşısında küçük düşürür ve öğretmenlik hayatını olumsuz yönde etkiler. Köylü öğretmeni veya devlet memurunu kendinden farklı ve daha iyi bir konumda görmek ister. Yazarın tatil günlerinde yapacağı iki işi vardır. O, ya çift sürecektir ya da ot toplayacaktır. Bazen orak bazen de diken ellerini kanatır. İnsanlığından utanacak kadar perişan hâle gelince köylü onun bu durumunu öğretmenliğine yakıştıramaz. Mahmut Makal'ın babası “*Sen gayri efendi gayıtına geçtin, biziynen sürütme.*” (*Bizim Köy*, s. 31) der. Köylüye göre efendilik başka, rençperlik başkadır, okuyan kişi rençperlik yapıp emsallerinin yanında küçük düşmemelidir. Mahmut Makal, enstitüden yeni çıktığı zamanlar ona şöyle derler: “*Okumuşleyin ya vali ol, ya kaymakam. Sen de bizimnen köy yerinde süründükten kelli ne hayrını görecen*” (*Bizim Köy*, s. 31).

Köylerde yoksullukla iç içe olan başka bir kavram da cehalettir. Köylü ilmin, eğitimin farkında değildir. Onlar köy öğretmenin kitap okumasını anlamsız bulurlar. Yazar köyün gerçeklerini bir dergide kaleme alır. Köyün tandırını, ocağını, penceresini, okulunun üstünün kamaşla örtülü olduğunu bir yazısında anlatır. Dergide bittenden pireden bahsedince köylüler “*Bize gülüyor, bizi hor görüyor*” (*Bizim Köy*, s. 85) diye ona kızarlar. Öğretmenin sürekli okuması ve yazması köylü ile arasında bir çatışma unsuru olur. Mahmut Makal'ın *Bizim Köy*'de üzerinde ayrıntılı bir şekilde durduğu konulardan biri de köylünün dinî inançlarındaki yozlaşmadır. Geleneksel, hurafe veya batıl birtakım inançlara sahip olan köylüler dinî

sömürü yapan kişilerin çabukça tuzağına düşerler. Kâğıda yazılı herhangi bir dinî manzumeyi evin bereketi sayarlar. Ne yazılı olduğunu bilmezler. Muskalar vasıtasıyla sorunlara çözüm bulma inancı eskiden beri devam etmektedir. Mahmut Makal'ın babası, oğlunun gece vakti devamlı yazdığını görünce ona cin uğradığını düşünerek muska yazdırmaya gider. Yılcancık Ocağı, Mahmut Makal'ın köyünde faaliyet göstermektedir. Köylüler, ocağa gitmedikleri takdirde karınlarının ağrıyacağını düşünürler. Ocağa her giden yanında para götürür. Yazar, köylünün din istismarcıları tarafından kandırıldığını köy odasında anlatınca Hacı Efendi, öğretmenin Kur'an'ı ve Allah'ı inkâr ettiğini söyler. Mahmut Makal köylünün bu derece taassubu ve bağınazlığı karşısında ne yapacağını bilemez. O, köylünün aldatılmış olmasından dolayı büyük bir acı duyar ve kendini çaresiz hisseder. Köylü ise onun arkasından şöyle konuşur: “*Öğretmen mi, eğritmen mi ne karın ağrısı ise, atın şunları gitsinler be, karışmasınlar hacının hocanın içine bi daha. Ula gariptir didik a tepemize çıkacak. Gelen misafiri âhizar-behizar goyuyor. Şunu temizlen gitsin diyor kör şeytan!*” (Bizim Köy, s. 104).

Tek Parti dönemini “insan yetiştirme düzenine” göre yorumlayan Yahya Kemal Kaya'ya göre 1930-1951 yılları arasında laiklik dar bir çerçeveden ele alınmış, din adamı yetiştirmek amacına dönük bir eğitim verilmemiştir. Bu yüzden eski medreselerle devam eden imamlık vaizlik işleri yavaş yavaş hiç eğitim görmemiş kimselerin eline geçer. Çoğunluğu Müslüman olan Türk halkı örgün eğitim görmeyen insanların rehberliğine terk edilir. Din eğitiminin ihmal edilmesi 1945'den sonra dini fanatizm şeklinde ortaya çıkar. Dinî inançların istismarını önlemek için devletin denetimi gerçekçi bir tutumdur. (Yahya Kemal Kaya 1974: 202-208) Kemal Tahir'in, Mahmut Makal'ın ve Fakir Baykurt'un bu araştırma için incelenen dört romanı da dikkate alındığında dinî temsili olan bütün tiplerin kötü bir kişiliğe sahip olduğu anlaşılmaktadır. *Bozkırdaki Çekirdek*'te Kara Derviş, Cinci Nezir, Hacı Zekeriya Efendi; *Bizim Köy*'de Hacı Efendi, Murat Hoca ve imam; *Köye Gidenler*'de imam, müfettiş, *Dokuzuncu Köy*'de Damalı köyü ve Yaşarköy'ün imamı, köylüyü değişik entrikalarla sömürmeye çalışan ve öğretmenin eğitim faaliyetlerine engel teşkil eden tiplerdir. Köy Enstitüsü mezunu öğretmenler tahsilleri döneminde hiçbir dinî bilgiye sahip olamadıkları için *Bizim Köy* ve *Köye Gideneler*'de olduğu gibi genelde böyle suistimalciler karşısında çaresiz kalırlar. Köy Enstitülerinin esas amacı köy yaşamına uyum sağlayabilecek öğretmenler yetiştirmektir. Din, köyün sosyal kurumlarından en önemlisini teşkil eder ve köylünün günlük hayatında hâkim rol oynar. Din hurafelerden temizlenirse köylüyü mutlu kılar. (Türkdoğan 1977: 268-270) Bu romanlarda da işaret edildiği gibi dinî temsil eden tipler bütünüyle cahil, menfaatçi ve ahlâksızlarsa köylülere doğru bilgileri kim aktaracaktır, *Onuncu Köy*'de olduğu gibi Köy Enstitüsü mezunu öğretmen her zaman bir masal kahramanı gibi hareket ederek

köylüyü cahil ve çıkarıcı imamın etkisinden kurtarabilecek midir? Dini uygulamalara hiç yer vermeyecek kadar laik bir eğitimden geçen ve hümanist kültürle yetişen öğretmen adayları; kapalı toplum hayatının merkezi olan köylerde nasıl önder ve rehber olabilir, köylünün normlarını değiştirme görevi olan öğretmenin bu yüzden dışlanma ihtimali var mıdır? (Bahadır 1994: 121) Bütün bu soruların cevabı düşünüldüğünde Köy Enstitülerinin amacı ile öğretmen yetiştirme düzeni arasında bir çelişki olduğu anlaşılmaktadır.

Öğretmen enstitü yıllarında ne kadar idealist yetişirse yetişsin görev yerinin imkânları onun eğitim hayatını belirleyici rol oynayacaktır. Mahmut Makal'ın *Bizim Köy* adlı eserinde anlattıklarına göre köy okullarının hâli perişandır. Zorunlu ihtiyaçlarını karşılamakta zorlanan köylüler, okulları devletin yapmasını beklerler. Çoğu köyde okul yoktur, dersler camide yapılır. Camide ders yapılmasını istemeyen imam ve köylü ile öğretmen arasında bu yüzden sürtüşme olur. İmama göre “gâvur” okulu için caminin açılması uygun değildir. Köyün ilkokul binasının üstü hasırlarla örtülmüştür. Ne kara tahta ne öğrencilerin oturması için sıra vardır. Okulun damı elek gibi su geçirmektedir. Öğrenciler her yağmurdan sonra evlerine gönderilir. Öğretmen, çocuklarını okula göndermekte direnen anne ve babaları ikna etmekte çok sıkıntı çeker. Gönülleri olmayınca köylü kanun dinlemez. Mahmut Makal'ın da köy çocuğu olması köylüyü ikna etmekte ona kolaylık sağlar. Köylüler “*Efendi, sen de köylü imişsin, bizdenmişsin, hani lafın içime işledi de ondan. Yoksa çocuğu okutacan da ne olacak ki. Allah deldiği boğazı aç komaz. Babası nasıl ettiyse o da eder. Düşsün iki öküzün ardına da sürsün çifti, işine baksın.*” (*Bizim Köy*, s. 107) derler. Köylünün eğitimden bir beklentisi yoktur. Devletin köydeki tek temsilcisi konumunda olan öğretmenlerin perişan hâlini görünce çocuklarının okuyarak daha iyi bir hayat yaşayacağını düşünmezler. *Bizim Köy*'de öğretmenin köydeki eğitim hayatını sekteye uğratan unsurlardan biri de hâlâ köyde eski zihniyetle faaliyetlerini sürdüren mahalle mektebidir. Köylü, çocuklarını devlet mektebine yollamak istemezken buralara göndermekte bir sakınca görmez. Ahırdan bozma mahalle mektebinde yetmiş seksen kadar öğrenci vardır. Köyün resmî okulunda öğrenci sayısı daha azdır. Köylü tarafından her hafta cuma günü mahalle mektebinin hocasına tütün, sigara, bulgur, kuru fasulye ve buğday verilir.

Köy öğretmenlerinin çektiği sıkıntılar ve sefaletler Mahmut Makal'ın *Köye Gidenler* adlı eserinde de devam eder. “Yoksul, cahil, gelenekçi, değişime kapalı, tutucu, aldatılmaya müsait, insana değer vermeyen, temizlikten haberi olmayan” köylü tipinin ortaya koyduğu imajlar hemen hemen aynıdır. Yazar her iki eserinde de Anadolu köylüsünün problemlerini bir röportaj çıplaklığıyla anlatır. Ancak bu sorunlara bir çözüm yolu göstermez. Romanlarının başkahramanları köylünün cehaleti ve

bürokrasinin acımasızlığı karşısında çaresiz ve yalnızdır. Onlar köylünün sorunlarını bir dergide dile getirmekle yetinirler.

Köye Gidenler'in idealize edilen kahramanları Ahmet ve Durmuş, Köy Enstitüsünü başarıyla tamamlamış öğretmenlerdir. Durmuş, Köy Enstitüsünde iken inşaatçılıkta, Ahmet ise marangozlukta kendini geliştirmiştir. Öğretmenlerin iki yıldan beri görevlerini icra ederken yaşadıkları sıkıntıların başında imkân-imbânsızlık çatışması gelir. Bütün ihtiyaçlarını kendileri karşılayan öğretmenler tatilin gelmesini dört gözle beklerler. Kaldıkları evin camlarını soğuk gelmesin diye ot yastıkla kapatmışlardır. Ahmet'in iki yıldır giydiği pantolonun diz kapakları aşınmıştır. O, ayda yetmiş lira olan maaşını ancak üç ayda bir alabilmektedir. Budak köyünde gazete ve dergi gibi iletişim araçlarına ulaşmak çok zordur. Kulaktan duyma haberleri öğrenmek için Durmuş, köy odasına gider. Ahmet bir mahpushanede yaşıyormuş gibi kendini yapayalnız ve çaresiz hisseder.

Sağlık şartlarının uygunsuzluğu ve temizlenme sorunu sadece köylü için değil öğretmenler bakımında da sıkıntılıdır. Çamaşırlarını uzun süre yıkayamayan Ahmet'in temizlenme probleminden dolayı saçları dökülür. Budak köyünde sadece bir çeşme vardır ve iki bini aşkın insanın yaşadığı dört yüz haneli bu köyde su doldurmak için herkes sıraya geçer. Su yetmeyince çamurlu gölet suyu kullanılır. Romanda anlatılan imajlara göre köylüler son derece gelenekçi bir sosyal yapıya sahiptirler. Değişime açık değillerdir, Köyde su ve helâ derdi bitmez. Her şey kokmaktadır. "*İçinde yaşayan canlılardan başlayarak, evler, köşeler, dereler, ev araları (sokak değil), küllükler, kemrelıklar... Duygular, düşünceler inanışlar...*" (*Köye Gidenler*, s. 119). "Dert, bela, yokluk, açlık ve ümitsizlik" köyün her tarafına hâkimdir.

Öğretmenlerin köylüler ile iletişimi kaygan bir zeminde devam eder. Köylülerde henüz eğitim bilinci oluşmamıştır. Köylü, bir çift öküzü yirmi yıllık bir birikimle ancak alabilmektedir. Bu yüzden onlar hayvanlara, insanlardan daha fazla değer verirler. Koyu bir taassupla ve kadercı anlayışla hareket eden köylüleri çıkarıcı çevreler, çok çabuk ikna edebilmekte ve kendi saflarına çekebilmektedir. Köylüler birbirine düşmandır ve iki cepheye ayrılmıştır. Ahmet ile Durmuş her iki tarafın da odasına giderek tarafsız bir konumda olduklarını göstermiş olurlar. Birçok konuda ihtilafa düşen köylüler, kendi çocuklarının camide eğitim görmesine karşı çıkma noktasında birleşirler. Zira çocukların camiye kirlettiğini düşünürler. *Köye Gidenler*'de öğretmenlerin çatışma yaşadığı asıl çevreyi bürokrasi ve günlük hesapların peşinde koşan siyasetçiler oluşturur. Millî Eğitim Müfettişi Çopur Fikri, Budak köyü öğretmenlerini ve okulu teftişe gelir. Ahmet, müfettişin kendilerine misafir olacağını duyunca sediri süpürür, yastıkları düzeltir, evini temizler. Müfettiş; sert, bencil, sürekli açık bulmaya çalışan, dinî

inançları bir sömürü malzemesi hâline getiren, kültür düzeyi düşük bir adamdır. Açık bulmaya çalışan müfettişin ilk tepkisi Ahmet'in dergiye gönderdiği yazılara olur. Müfettiş, köyde okul olmadığına ve hocaların çocukları başına toplayıp namazlık öğrettiğine dair Ahmet'in kaleme aldığı yazıya çok kızmıştır. Müfettişe göre cami hocalarıyla veya mahalle mektebinin hocalarıyla uğraşan başına bela açar. Üstelik müfettiş, yazarlığı kötü ve lüzumsuz bir iş olarak görmektedir. Müfettişe göre enstitü mezunu öğretmenlerin okuduğu kitaplar da ideolojik bir tutumun ifadesidir. Ahmet okumak için memleketinden on adet kitap getirmiştir, Durmuş'un *Rüyamdaki Okullar ve Köylerimiz Nasıl Kalkınır?* adında iki kitabı vardır. Müfettiş, Ahmet'in ve Durmuş'un okuduğu kitapları kontrol etmeye kalkışır. Ahmet'in Türkçe sözlüğünü görünce bir öğretmenin hâlâ sözlük kullanıyor olmasına çok kızar. Şiir kitabının henüz içine bakmadan bunun solculuk propagandası yapan bir kitap olduğunu söyler. Pazar günü olmasına rağmen öğretmenleri teftişe kalkışır. Öğrenciler teker teker camiye toplanır. Durmuş, müfettişin en fazla din dersine önem verdiğini bildiği için bir gün sonra vermeye hazırladığı din dersini anlatır. Müfettişe "*Gerçi okulda din dersi okumadım ama ben de ne edip edip hazırlama olanağını buluyorum. Zevk de alıyorum bundan*" (*Köye Gidenler*, s. 136) der ve öğrencilerine dinî konularda birtakım sorular yönlendirir. Beşinci sınıf öğrencilerinden Ali ayetlere inanmayanın kâfir olduğunu ve cehennemde yanacağını, Halide ise ayetlere inananların içinden gürül gürül ırmaklar akan cennetin köşklerine gideceğini söyler. Bu arada müfettiş araya girip meleklerin kimlere görüneceğini sorar. Öğrenciler köylüler ve hocalar cevap veremez. Müfettişin sorduğu sorulardan ve Durmuş'un ders anlatırken "Allah dede" gibi ifadeleri kullanmasından anlaşılmaktadır ki aslında din, kulaktan duyma bilgilerle anlatılmakta ve âdeta bir şova dönüştürülmektedir. Durmuş namaz kılmanın nasıl olduğunu öğrencilerine uygulamalı olarak öğretmeye başlar. Beş namaz tatbikatı yapar. Haluk adlı öğrenci namaz dualarını okurken yanılır. Durmuş öğretmen de duaları bilmediği için elindeki çalışma kâğıdından takip eder. Müfettiş hemen bu durumu bir fırsata dönüştürüp öğretmenlere kızar, bağırır.

Öğretmenler müfettişi uğurlamaya geldiğinde müfettiş, öğretmenlerin namazdan abdestten habersiz olduğunu ve onların çocuklara din dersi veremediklerini söyleyerek köylünün önünde öğretmenleri küçük düşürür. Bu sözler öğretmenlerin ikisini de ağlamaklı hâle getirir. Fakat öğretmenleri ağlamaklı hâle koyan onların köylüler önünde küçük düşmesi değildir. Öğretmenlerin niçin üzüldüğünü yazar şöyle anlatır: "... *Bu halleriyle de olsa kafalarında büyük yurt sorunları vardı. Kendi güçsüzlüklerinin, olanaksızlık içinde oluşlarının ayırındaydılar. Dünyada, yurttta neler oluyor, ne yazılıyor, ne söyleniyor... Hepsinden yoksundular bu çöl ortasında. Konuşmasını unutmadıklarına şükür. Unutmamışlardı*

konusmasını ama dillerini çıkarıp bir tek sözcük söylemiyorlardı. Bu hâl çaresizliklerinden çok, koşulların onları manen ölü bir hâle getirmesi şeklinde yorumlanabilirdi. Salt manen mi? Maddeten pek mi güçlüydüler sanki. Az mıydı dertleri, yaraları?.. Delik deşikti her yanları. Her gelen ok onlara saplanıyordu. İşte böyle arada sırada biri geliyor, bir eksiği tamamlarcasına tuz biber ekiyordu yaralarına.” (Köye Gidenler, s. 148-149)

Enstitüler aleyhine bir rüzgâr esmeye başlamıştır. Köyün muhtarı kız çocuklarının okumasını lüzumsuz görür ve Cıbrı Ağa'ya oğlunu enstitüye göndermemesini, enstitüye gitmektense çiftin arkasından koşmasının daha iyi olacağını söyler. Müfettişin dediklerine göre köy enstitüsü “gumulüs” mektebidir. Ahmet ise her lafın başında dördüncü ve beşinci sınıftaki çocukları enstitüye yazılmaları için cesaretlendirmiştir. Herkes enstitüler aleyhine konuşmaya başlayınca bazı öğretmenler Köy Enstitüsü mezunu olduğunu saklamaya çalışır.

Müfettişten sonra Vali Bey de, Ahmet'in öğrencilerini teftişe gelir. Çocukların bazıları soruları bilir bazıları bilemez. Bir öğrencinin “İnekle Sinek” manzumesini okuması valiyi çok kızdırır. O, eğitimin milli terbiyeden yoksun olduğunu, çocukların millî ve dini duygularla beslenemediğini belirtir. Vali'ye göre bu öğrencileri yetiştiren enstitü öğretmenleri de cahil yetişmiştir. Sinirlerine hâkim olamayan Vali Bey, Ahmet'in dergide kaleme aldığı yazılardan dolayı ona kınama cezası vereceğini söyler. Ahmet, yetkililerin her durumda “rapor ve sicil korkusu” vermelerine çok içerler. Köye uyum için kendince her türlü fedakârlığı yapan Ahmet; müfettiş ve valinin konuşmaları nedeniyle köylüye cahil, görevini ihmal eden, üstüne düşmeyen işleri yapan biri olarak gösterilmiş olmaktan dolayı çok üzülür. Partililer ise öğretmenlere değer veriyor gibi görünüp kendi çıkarlarını gözetirler. Partililerden biri, “*dağ başlarına esir kampı karar gibi mektep kurarak oralara toplayıp olumsuz düşüncelerle yetiştirmeye yeltendiklerini*” (Köye Gidenler, s. 162) anlatarak Köy Enstitüleri hakkında olumsuz düşünceler sarf eder. Partililere göre Köy Enstitülerinin kurulum aşaması köylüyü bıktırmıştır. Yeni partililer, köylünün enstitü derdine son verileceğini, öğretmenlerin geçim sıkıntısını halledileceğini, karma eğitimin kaldırılacağını söyleyerek köyden ayrılırlar. Kaymakam, Ahmet'i odasına çağırır. Ahmet'in yazılarını okuduğunu ve onu takdir ettiğini, ancak “bit hadisesi” gibi her şeyin kötü tarafını yazmanın iyi olmadığını bildirir. Emniyet amiri ise köylünün bitini, çıplaklığını yazdığı için Ahmet'i sert bir şekilde tehdit eder. Sonunda Ahmet öğretmenlik görevinden uzaklaştırılır. O, kendi köyüne dönüp çiftçilik yapmaya başlar.

Samim Kocagöz'ün *Bir Çift Öküz* adlı eserinde Demokrat Parti iktidarının ikinci döneminde siyasal kavgalar ve parti çekişmeleri yüzünden “gomünist” suçlamasıyla okulundan alınan Köy Enstitüsü mezunu bir öğretmenden bahsedilir. Başta İbrahim Ağa olmak üzere çıkar çevreleri

öğretmenin köydeki faydalı çalışmalarını dizginlemek için Başöğretmen Haydar Efendi'yi Malatya'ya sürgün ettirirler. Öğretmenle ilgili bilgisizlikten ve yanlış anlamaktan kaynaklanan birçok ihbar yapılır. Ülkenin gelişmesine engel olan toprak ağaları çıkarları doğrultusunda partileri desteklerler. İbrahim Ağa, Demokrat Parti iktidarının gücünü arkasında hissederek adaletsiz uygulamalarda bulunur. İbrahim Ağa'nın oğlu Hasan okumaya meraklı bir şahsiyettir. İbrahim Ağa, oğlunun ilkokuldan sonra daha fazla okumasına razı olmaz. Oğlunun da kendi gibi "ağa" olmasını ister. Yakup Emmi, ilkokuldan sonra Hasan'ı, torunlarıyla birlikte sınava sokar. Hasan, Köy Enstitüsüne girmeyi hak eder. Oğlunu devlet parası ile okutmak istemeyen İbrahim Ağa, onu Söke'ye gönderir. Hasan'ın bütün kitaplarını yakar ve ona "ağa" oğlu olduğunu hatırlatır. Hasan ise okumasına engel olan babasını hiçbir zaman affetmeyecek gizlice kitaplar alarak tahsilini devan ettirecek, Haydar Öğretmen'le fikir tartışmalarına girecek kadar kendini yetiştirecektir. Köy Enstitüsünde tahsilini tamamlamış olan Haydar Öğretmen'in ağa ve beylerin zulmüne karşı halkı uyarıcı rol oynaması önemlidir. Yakup Emmi'nin ve Haydar Öğretmen'in etkisiyle Hasan, menfaat grupları karşısında fakir halkın umut kaynağı olur. Bir çift öküz parasını denkleştirmekte zorlanan göçmenlere yardım eder. Haydar Öğretmenin başlattığı okuma-yazma seferberliğini devam ettirir.

Fakir Baykurt'un *Onuncu Köy* adlı eserinde Köy Enstitüsü mezunu olan ve ismi belirtilmeyen öğretmen, birçok yönüyle idealize edilen yeni bir aydın tipini temsil eder. Romanda kahramanın ismi verilmeyerek onun Köy Enstitüsü mezunu bir öğretmen olması ön plana çıkarılmıştır.(Yalçın 2003: 118) *Onuncu Köy*'de, Köy Enstitülerinin açılış amaçlarında belirtildiği gibi öğretmen hem eğitim-öğretim işlerini yürütmekte hem de köylünün sosyal ve ekonomik sorunlarını çözmeye kendini sorumlu hissetmektedir. Romanda Köy enstitülerine birkaç defa atıfta bulunularak âdeta enstitülerle ilgili yapılan olumsuz eleştirilere idealist kahraman vasıtasıyla cevap verilmiştir. Köy Enstitüsünde eğitimini tamamlamış olan öğretmen; enstitüde kazandığı bilgi, beceri ve tecrübeyi gittiği köylerde daha da geliştirerek halkı aydınlatma ve köyleri kalkındırma mücadelesini başarıyla sürdürür. Yazarın romanda böyle bir sonuca ulaşması, Köy Enstitülerinin mimarı kabul edilen İsmail Hakkı Tonguç'un enstitüler vasıtasıyla köyleri her yönden kalkındırma ütopyasını hatırlatır.

Öğretmenin eserde bahsedilen ilk görev yeri Damalı köyüdür. Onun köyde üç önemli vazifesi vardır. Bunlardan birincisi köylüyü uyandırarak, kendilerini ezenlere karşı haklarını aramasını sağlamak; ikincisi köylüyü birçok yönden aydınlatarak köyün kalkınmasına öncülük etmek, üçüncüsü ise köyün çocuklarını okutmaktır. Bu köyün zenginlerinden Duranâ dindar gibi görünmesine rağmen köy merasını sürerek haksız kazanç sağlayan ikiyüzlü ve bencil bir adamdır. Partinin ileri gelenleri ile işbirliği yaparak

köylüyü baskı altında tutmaya çalışır. Öğretmen, köy odalarında yaptığı konuşmalarda vücutlarına bir “kene” gibi yapışıp onları sömüren ağalara ve beylere başkaldırmaları için köylüyü cesaretlendirir. Köylü ilk önce tereddütte kalsa da yavaş yavaş ikna olur ve harekete geçer. Duranâ, kızının okula gitmesini engellemek ve öğretmenin köylüyü uyandırmasına mani olmak için ona rüşvet teklif eder. Ancak Duranâ’nın sinsi niyetlerini önceden sezen ve dürüst bir kişiliğe sahip olan öğretmen onu sert bir şekilde uyarır. Köy öğretmenlerinin eğitim sorunlarının başında kız çocuklarının eğitime katılma meselesi gelir. Damalı köyünün öğretmeni, köylüyü bu noktada ikna eder. Hükûmet kararına rağmen Duranâ kızı Asiye’yi okula göndermemekte direnir. Ona göre kız evladının okumasına gerek yoktur ve bir kızın erkek öğrenciler arasında okuması uygun değildir. Öğretmenin tavizsiz ve kararlı tutumu karşısında Duranâ küstahça tertiplediği planlarını sezdirmemek için kızını okula gönderir.

Fakir Baykurt, *Onuncu Köy*’de Mahmut Makal ve Samim Kocagöz’ün öğretmen tiplerinden daha güçlü bir karakterle okuyucunun karşısına çıkar. Enstitülü köy öğretmeni mücadeleci, azimli, sabırlı, çalışkan ve cesaretlidir. Öğretmenin mücadeleci kişiliğinin oluşmasında enstitüde gördüğü eğitimin ve bir köylü çocuğu olmasının büyük payı vardır. Çünkü o enstitüde iken hayatın zorluklarıyla baş etmeyi öğrenmiştir. Hangi mesleği icra ederse etsin öğretmenin tek amacı köy halkı için bir ışık olmaktır.¹⁰ Öğretmenin Duranâ, Damalı köyünün imamı ve bazı çıkar çevreleri dışında köylüyle sorunu yoktur. O, köylünün sıkıntılarına akılcı çözümler getirir. Damalı’da da diğer köylerde olduğu gibi asıl problem yoksulluk ve cehalettir. Köyün okula devam eden yüz yirmi kadar öğrenci vardır. Dışarıdan şirin bir görüntüsü olmasına rağmen okulun içyapısı eğitim şartlarını uygun değildir. Köylünün yoksulluğu öğrencilerin kıyafetlerinden bellidir. Çocukların bedenleri güçsüz ve zayıf, yüzleri solgundur. Öğretmenin amacı öğrencilere kuru bilgiyi aktarmak değildir. O, Köy Enstitülerinde öğrendiği “uygulamalı eğitimi” öğrencilerine de tatbik eder. Önce sezdirmeyi sonra da uygulamayı bir eğitim metodu olarak tatbik eder. Tarım dersinde öğrencilerini Şırlak’taki bahçelerin ağaçlarında görülen

¹⁰ Damalı köyünün öğretmeni amacını şöyle açıklar: “Yaşamaktır beni saran. Çalışmaklar, dostluklar, düşmanlıklar, arkadaşlıklar kurmak. Kazanmak, kaybetmek. Zor bir işi başarmak. Yenmek. Birinde yenilirsene, yılmayıp bir daha saldırmak. Sonunda, ne olursa olsun yenmek. İnsanları biraz hayran bırakmak. Biraz başkalarına faydalı olmak. Haksızlığa uğramış birinin hak almasına yardım etmek. Haksızlık edenin dize geldiğini görmek... Komşuda pişenden ummamak. O pişirirken sen de pişirmek... Yani şu yokuşa doğru koşmak. Yani bir iki defa, on defa, olduğun yerde zıplamak. Yaşadığından dolayı duyduğun zevinci hiç çekinmeden açığa vurmak...” (Onuncu Köy, 43-44).

ağkurtlarının keselerini toplamaya götürür. Jimnastik oyunları ve kır gezileriyle dersleri ilgi çekici hâle getirir.

Öğretmen ve eğitmen köylünün âdeta akıl hocasıdır, enstitü yıllarında ziraat derslerinde öğrendikleri bilgilerle köylüye öncülük ederek köy ekonomisinin kalkınmasına katkıda bulunurlar. Eserde öğretmenin ağaç sevgisi de dikkate sunulur. Muhtar Hamdi'nin deyimiyile "ağaç delisi" olan öğretmen, Damalı köyünde çayların köprüsüz, sokakların çamur, insanların karanlıklar içinde olmasına çok üzülür. Durupınar'ın suyunu uzun saylara çıkarmak ve buralara ağaç dikmek için köylüyü teşvik eder. Hem köylüye hem de öğrencilerine ağaçlara aşı yapmayı öğretir. Öğretmen, mektup, dilekçe, tutanak gibi kalem kâğıt işlerinde de köylüye yardımcı olur. Yazar köylülerin ağzından enstitülü bir öğretmene yüklediği sorumluluğu şöyle anlatır:

"Enüsdosun okuttuğu böyle oluyor..."

"Ankara'dan emir verilmiş ki, ey okul hocaları!.. Medet sizden, köylüyü uyarın! Emir verilmiş ki, hariç düvellere ireli gidiyor. Türkiye de kati geri kalıyor... Ey okul hocaları evlâtlarım, medet sizden! Vetanımızın mayası köylü olduğunu hepimiz bilip durursunuz, köylü tutmazsa bütün işler yaştır, onun için köylünün kulağına üfleyin..." (Onuncu Köy, s. 88).

Damalı köyünün öğretmeni sevmeyenler, köy halkını uzun yıllardır sömüren menfaatçi çevrelerdir. Öğretmenin köylüyü bilinçlendirme teşebbüsleri; Duranâ'yı, partinin temsilcisi Yunus Bey'i ve Millî Eğitim Memuru Orhan Bey'i kızdırır. Duranâ, öğretmeni köylünün gözünden düşürmeye çalışır. Hakkında birçok dedikodu yapılmış olan Pire Kızı'na öğretmene iftira atması için para teklif eder. Ancak Pire Kızı, Duranâ'nın çirkin teklifini kabul etmez ve onun kurduğu tuzağı öğretmene haber verir. Amacına ulaşamayan Duranâ her gün öğretmene daha fazla kin besler. Öğretmen, Esen Ali'nin düğününden eve dönerken gece yarısı Duranâ'nın adamları tarafından öldüresiye dövülüp dereye atılır.

Köy Enstitüsü mezunu öğretmenler, köylerde alışılmamış davranışlarda bulunurlar. Köylülerin onlara bir iş gördürmek için yalvarmalarına, aracı bulmalarına gerek olmadığını söylerler. Hâlbuki kasabadaki devlet memurları iş takibi için gelen köylülere eza etmeyi alışkanlık hâline getirmişlerdir. Köylü ve devletin arasına kasabadaki eşraf yerine köylü öğretmenlerin girmeye başlaması artık bardağı taşıran son damla olur. Toprak ağaları ve makam sahipleri öğretmenlerin köylüyü şımarttığını ve bozduğunu söylerler. (Kaya 1974: 296-297) *Onuncu Köy*'de de Duranâ'ya göre örfler adetler kalsın, töre kalmasın ve bir an önce ülke gâvurlar gibi "gominis" olsun diye böyle öğretmenler köylere gönderilmiştir. Duranâ, öğretmeni her işe burnunu sokmakla, köylünün arasını bozmakla, iyi eğitim verememekle ve dinden namazdan haberi olmamakla suçlar. Parti

sayesinde zengin olan Yunus Bey’le işbirliği yaparak öğretmenin tayinini başka bir köye çıkarttırır. Duranâ amacına ulaştığını zanneder ancak yanılmaktadır. Çünkü Damalı köyü öğretmen sayesinde artık hakkını aramayı öğrenmiştir. Onlar ahlatları aşılamaya, uzun sayılara su çıkarmaya çoktan başlamışlardır. Nohut Deresi’ni Duranâ’ya vermeyecekler, kızlarını mektebe gönderecekler ve bundan sonra güz şenliği düzenleyeceklerdir.

Enstitülü öğretmenlerle gelişen halkçılık, elitist yönetici sınıfın beklentilerinin çok ötesine ulaşmıştır. Oysaki elitistler halkla aralarında bir mesafe olmasını ister. Köylerde öğretmenler nedeniyle bir saygı ve özgüven ortamının oluşması hoşlarına gitmez. Enstitüde yetişen öğretmenlerin nitelikleri de onlar için bir tehlikedir. Kendine güvenen ve haksızlığa karşı çıkan tipleri karşısında görünce şaşırırlar. (Karaömerlioğlu 2009: 290-292). *Onuncu Köy*’de bunun örneği yaşanır. Duranâ’nın şikâyeti üzerine öğretmen kaymakam tebligatıyla ilçeye çağrılır. Boyun büktürmeye ve el öptürmeye alışmış olan Milli Eğitim Memuru Orhan Bey, öğretmenin dik duruşundan hoşlanmaz. Öğretmenin aksi bir adam olduğunu, usul ve erkân bilmediğini, köylü ile eşrafın arasına nifak soktuğunu belirtir. Öğretmeni enstitülü olmakla suçlar. Parti temsilcisi Yunus Bey’in telefonundan sonra öğretmenin tayininin İrıpça bucağına bağlı Alibey köyüne çıktığını bildirir. Yenilgiyi asla kabul etmeyen Damalı öğretmeni, Orhan Bey’in gönderdiği köye gitmez. İlçede kalıp Demirci Veli Usta’nın yanında enstitüde iken öğrendiği demircilik mesleğini geliştirir. Ortaköy’e demirci ustası olarak gider. Ona göre icra edilen mesleğin bir ehemmiyeti yoktur. Önemli olan köylüyü içine düştüğü karanlıktan kurtarmaktır. *Amaç ortalığı ışıtmak, Ne büyük söz... Işığı Olimpos’un başından indirmek...*” (*Onuncu Köy*, s. 223). Demirci ustası, Köy Enstitüsünde öğrendiği demirciliği ve “üretim yoluyla kalkınma planını” gittiği dokuzuncu köyde de bizzat tatbik eder. Köylüye toprağın sürülmesi, ekilmesi ve biçilmesi konusunda teknik bilgi verir. Dükkânında yaptığı tarım âletleriyle köylünün toprağı işlemesini kolaylaştırır.

Yazar, Ortaköy’de de idealist kahramanının karşısına karşıt güçler çıkarır. Bu sefer ağaların yerini beyler almıştır. Şehirli beyler emek sarf etmeden ve yorulmadan köylünün kazandığının yarısından fazlasını alırlar. Köylüler haklarını aramayı bilmezler. Ancak demirci ustasının onları uyandırmasından sonra birlik olup gizliden gizliye Erikdibi’ndeki bey topraklarını ekip biçmeye başlarlar. Aslında bu sessiz bir başkaldırıdır. Üretim ve kalkınma nedeniyle köylülere bir güven duygusu gelir. Köylülerin sırtından geçinmeye alışmış olan Cemal Bey ve oğulları, demirci ustasını köyden uzaklaştırmak için jandarma aracılığıyla onu tehdit ederler. Damalı köyünde başına gelen felâketlerden sonra demirci ustası Ortaköy’de kalmayı uygun görmez. Sevdiği kadın olan Gülşen ile gece vakti Ortaköy’den çok uzaklara kaçar ve tesadüfen Yaşarköy’e gelir. Demirci ustası Ortaköy’de de hedeflerine ulaşmıştır. Çünkü köylü artık beylere karşı hakkını aramayı

öğrenmiş, yıllarca bey toprakları diye işlediği tarlaların kendi toprakları olduğunu fark etmişlerdir.

Demirci ustası, “onuncu köyde” de ilkelerinden taviz vermez. Burada ise onun çatışma yaşadığı kişi dinî sömürü yaparak köylü üzerinde baskı oluşturan İmam Feyzi Efendi’dir. Yaşarköylülere, demirci ustasına ilk günden itibaren “Delâ” diye hitap ederler. Bu köyde insanlardan bazılarının bir gözü var bir gözü yoktur ve yüzleri tırnakla koparılmış gibi oyuk oyuktur. Taylının Memiş’in anlattıklarına göre göklerden gelen ve imamın, Allah gönderdiği dediği kuşlar onların yüzünü gözünü oymuştur. İmam dini telkinlerle köylüyü kandırmış ve büyük bir korku meydana getirmiştir. Feyzi Efendi köylüyü yine kandırmaya çalışırken Delâ, Feyzi Efendi’nin karşısına dikilip Prometheus’un hikâyesini anlatır. Köylü, ışığı Zeus’un tekelinden kurtaran yiğidi çok sevmiştir. Delâ, Feyzi Efendi’nin anlattığı kuş hikâyesinin “kuyruklu bir yalan” olduğunu belirtir ve köylüyü korkusuzca birlik olmaya çağır. Ağaçsız, bolluksuz, yolları bozuk ve çocukları gülmeyen Yaşarköylülere sonunda Delâ’nın sözüne kulak verip akılları doğrultusunda hareket ederler. Yıllardır üzerlerine kâbus gibi çöken korkudan ve Feyzi Efendi’nin baskısından kurtulurlar.

Onuncu Köy’de romanın idealist kahramanı olan öğretmenin Yunan Mitolojisi’ne sık sık vurgu yapması, köylüyü ikna etmek ve cesaretlendirmek için Prometheus’tan bahsetmesi dikkat çekicidir. Türk edebiyatında “sol edebiyat” söz grubuyla nitelenen sosyalist, marksist, komünist bir ideolojiye bağlı olan romancıların büyük bir bölümü olaylara ve kişilere insanlı bir dikkatle yaklaşır. (Korkmaz, 2014: 461) *Onuncu Köy*’de de hümanist bir yaklaşım sergilenir. Diğer romanlarda olduğu gibi bu eserde de dinî temsili olan İmam Hafız Osman ve İmam Feyzi Efendi, halk üzerine dinî baskı uygulayarak menfaatlerini kollayan hedonist tiplerdir. Romanda yazarın sözcülüğünü yapan öğretmen, çevrelerindeki bu olumsuz tipler aracılığıyla dinî çıkarımlarda bulunur. Öğretmene göre her şey insanoğlunun eseridir, akıl ve mantıkla hareket etmek varken doğüstü güçlere inanmaya gerek yoktur. Öğretmen’in köylüyü ikna etmek için başvurduğu kaynak ise Yunan mitolojisidir. Türkdoğan, *Onuncu Köy*’deki hümanist düşünce tarzına şöyle bir yorum getirir: Türk Hümanizması köy ve kasaba halkını, yeniliklere kolay açılmayan, akıl dışı ya da empirik inançlarına ve geleneksel ahlâk anlayışına içtenlikle bağlı” topluluklar olarak kabul etmektedir. Hümanistler, geleneksel ahlâk değerlerine bağlı köylüde köklü bir değişim yapmak ve onlara mutluluk getirmek için bu mutluluğun kaynağını Greko-Latin köklerde ararlar. Baykurt’un *Onuncu Köy*’de, insanların din yoluyla zihinlerini karartma, sömürü, eğitimsizlik ve bu oluşumda egemen güçlerin rolü eleştirilirken Yunan mitolojisinden parçalar aktararak “rustique ve pastoral” bir mutluluk tablosu çizilir. Toplumsal gerçekçi romanlarda köy son derece sefil, köylü de sürekli sömürülmüş

aldatılmış, din vasıtasıyla uyuşturulmuş” imajı telkin edilir. (Türkdoğan 2005: 398)

SONUÇ

Köy Enstitüleri kuruluşundan itibaren en fazla tartışılan eğitim kurumu olmuştur. Enstitüler hakkında yapılan eleştirilerde bazen çok ideolojik veya duygusal bir tutum izlenilmiş, abartılı övgüleri yine abartılı eleştiriler takip etmiştir. Kemal Tahir, *Bozkırdaki Çekirdek* adlı eserinde Köy Enstitülerini bozkırın ortasında yeşermeye çalışan bir çekirdeğe benzetir ki bu çekirdek nihayetinde kuruyacaktır. Yazara göre enstitülerin açılmasında siyasî çıkarlar ön plandadır. Bozkıra bir bina yapmakla ve birkaç öğretmen görevlendirmekle köylünün sorunları düzeltilemez. Böyle bir düşünce “kaytarmak, aldatmak veya kolayca kaçmak” anlamına gelir. Kemal Tahir’e göre köy sorunlarının çözümü, devletin bütün kurumlarıyla ekonomik veya kültürel sahada köylüyü kalkındıracak geniş bir proje uygulamasıyla mümkün olabilir.

Köy Enstitülerinde tahsilini tamamlamış olan yazarlardan Mahmut Makal ve Fakir Baykurt ise enstitü konusunda Kemal Tahir’le taban tabana zıt düşünceye sahiptirler. Her iki yazar da Köy Enstitüsünden mezun olan kahramanlarını ideal bir tip olarak okuyucuya sunarlar. Mahmut Makal’ın eserlerinde Köy Enstitüsü mezunu öğretmenler yoksulluğun kasıp kavurduğu köylerde eğitim hayatları boyunca sıkıntılı bir süreç yaşarlar. Çaresizlik içinde kıvranan bu öğretmenler köylünün yaşam tarzını, problemlerini gazete veya dergilerde yazarlar. Onlar açık bir çözüm yolu önermezler veya köylünün problemleri yazarak çevreye duyurmayı bir vazife telakki ederler. Fakir Baykurt’un *Onuncu Köy* adlı eserinde ise Köy Enstitüsünü bitirtmiş olan öğretmen son derece idealisttir. Yazar, öğretmenin Köy Enstitüsü mezunu olmasını özellikle vurgular. Enstitülü öğretmen, sorunları tespit etmekle kalmaz, gittiği her köyde önüne çıkan problemlere bir çözüm üretir. Yaşadığı bütün talihsiz olaylara rağmen inandığı doğruları halka ulaştırmaktan vazgeçmez. Yazar, idealist kahramanı vasıtasıyla hem çözüm yolu göstermekte hem de kendi ideolojisini ortaya koymaktadır. Öğretmenin birinci vazifesi yöresel ve siyasî güçlerin baskısından köylüyü bilinçlendirerek kurtarmak ve böylece adaleti sağlamaktır. İkinci önemli görevi, dinî hayatın köylü üzerindeki ağırlığını yok ederek kültürel değişimi gerçekleştirmektir. Üçüncü vazifesi ise tarla ziraatı, fidancılık, meyvecilik ve demircilik gibi köylüyü ekonomik bakımdan kalkındıracak faaliyetlerde rehber olmaktır. Samim Kocagöz’ün *Bir Çift Öküz* adlı romanında Köy Enstitüsü mezunu olan öğretmen, başkahraman değildir. Ancak o, arka planda olmasına rağmen Hasan’ın ve köylünün bilinçlenmesini sağlayarak köylüyü zorba güçlere karşı koruma vazifesini üstlenir.

Tanzimat'tan itibaren şehir merkezlerinde açılan Batı tarzı okullar nasıl ülkenin kurtuluşunda ilk adım olarak düşünülmüşse Cumhuriyet'ten sonra açılan Köy Enstitüleri de bir dönem köylerin kalkınmasında tek adres olarak gösterilmiştir. Bir ülkenin kalkınmasında eğitimin elbette büyük bir payı vardır. Ancak ekonomik, sosyal ve siyasî sahada tam destek bulamayan eğitim çalışmalarının beklenen neticeyi vermesi pek mümkün değildir. Köy Enstitülerinin kaderindeki talihsizlik de buradan kaynaklanmaktadır. Tanzimat'tan Cumhuriyet'e kadar geçen süreçte açılan Batı tarzı okullar, asrileşme veya diğer adıyla batılılaşma ideolojisinin halk tabanına yayılmasında ve kültür değişmelerinde büyük bir rol üstlenmişlerdir. Aynı şekilde Köy Enstitüleri de Cumhuriyet'in laik, çağdaş ve devrimci ilkelerini halk tabanına ulaştırmak için açılmış eğitim müesseseleridir. Gelişmiş veya gelişmekte olan birçok ülkede olduğu gibi Türkiye'de de eğitimin “değiştirici” rol üstlenmesi beklenen bir durumdur. Son birkaç asırdan beri yoksulluktan, yolsuzluktan, eğitim kurumlarının sefaletinden bıkmış olan Türk halkı da yeni eğitim kurumlarına büyük umutlarla bağlanmıştır. Burada esas sorun her konuda olduğu gibi eskiyi yıkıp yeniyi inşa ederken halkın ihtiyaçlarına cevap verilip verilemediğidir. Köy Enstitülerinin eğitim programıyla ilgili tartışmalara ve romanlarda yazarların sözcülüğünü yapan kahramanların yaşadığı çatışmalara bakılırsa bu konuda bir eksiklik olduğu anlaşılmaktadır. Köy Enstitüleriyle ilgili olarak kaleme alınan eserler göstermektedir ki köylünün kalkınması için açılan bu eğitim kurumları zamanla siyasî veya ideolojik anlamda çok kompleks bir mecraya doğru çekilmiştir. Bütün tartışmalar bir yana bırakılacak olursa şöyle bir sonuca ulaşmak mümkündür: Köy Enstitüleri her ne şekilde olursa olsun bir dönem Türk eğitim tarihine damgasını vurmuş eğitim kurumlarıdır. Bütün siyasî veya ideolojik zeminine rağmen bu kurumlar, köy nüfusunun %90'ının okur-yazar olmadığı bir dönemde yüzlerce köye öğretmen göndererek önemli bir vazifeyi icra etmiştir. Üstelik Köy Enstitüleri bütün eksikliklerine rağmen köyün kalkınmasına yönelik gerçekleştirilen ilk ciddi devlet politikasıdır. Kırsal kesimin problemlerinin sadece Köy Enstitüleri ile düzeleceğini düşünmek aşırı hayalcilik olur. Ancak devletin maddî imkânlarının ve kitleleri kanalize edecek gücünün zayıf olduğu bir dönemde köylerin kalkınmasında enstitülerin büyük bir işleve sahip olduğunu belirtmek gerekir. Özellikle “uygulamaya dönük” formasyonu ile Köy Enstitüleri köylerin kalkınmasına yönelik projelerde cesaretlendirici bir adım olmaya devam edecektir.

KAYNAKLAR

- ALANGU Tahir (1965), *Cumhuriyet'ten Sonra Hikâye Ve Roman 1940 1950*, C. III, İstanbul Matbaası, İstanbul.
- AKYÜZ Yahya (2007), *Türk Eğitim Tarihi M.Ö 1000-M.S.2007*, 11.b., Pegem A Yayıncılık, Ankara.
- AYTAÇ Kemal (2012), *Avrupa Eğitim Tarihi*, Phoenix Yayınları, Ankara.
- BAHADIR Ziyet (1994), *Köy Enstitülerinin Sosyolojik İncelenmesi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi)*, Sivas.
- BAŞARAN Mehmet, *Tonguç Yolu Köy Enstitüleri Devrimci Eğitim, Varlık Yayınları*, İstanbul, 1974.
- BAYKURT Fakir (1961) *Onuncu Köy*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- ERGİN Osman (1977), *Türkiye Maarif Tarihi*, C. V, Eser Matbaası, İstanbul.
- GOLOĞLU Mahmut (1982), *Demokrasiye Geçiş 1946-1950*, 1. b., Kaynak Yayınları İstanbul.
- GÜNGÖR Erol (1990), *Dünden Bugünden Tarih-Kültür-Milliyetçilik*, 4. b., Ötüken Yayınları, İstanbul.
- KARAÖMERLİOĞLU M. Asım (2009), *Köy Enstitüleri, Modern Türkiye'de Siyasî Düşünceler Kemalizm*, C. II., 6. b., İletişim Yayınları, İstanbul.
- KAYA Yahya Kemal (1974), *İnsan Yetiştirme Düzenimiz*, 1. b., Nüve Matbaası, Ankara.
- KEMAL TAHİR (1995) *Bozkırdaki Çekirdek*, 4. b., Tekin Yayınevi, İstanbul.
- KOCAGÖZ Samim (1970) *Bir Çift Öküz*, Ararat Kitabevi, İstanbul.
- KORKMAZ Ramazan ve diğerleri (2014), *Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı 1839-2000*, 9. b., Grafiker Yayınları, Ankara.
- MAKAL Mahmut (1950) *Bizim Köy*, 2. b., Varlık Yayınları, İstanbul.
- MAKAL Mahmut (1981) *Köye Gidenler*, Ağaoğlu Yayınevi, İstanbul.
- MAKAL Mahmut (1997), *Köy Enstitüleri ve Ötesi*, 3. b., Güldikeni Yayınları, 1997, Ankara.
- MORAN Berna (1994), "Tırpanda Cinsel Tecavüz ve Sınıf Kavgası", *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış II*, 3. b., İletişim Yayınları, İstanbul.
- FETHİ Naci (1990), "Köy Romanları", *Yüz Soruda Türkiye'de Roman ve Toplumsal Değişme*, 2. b., Gerçek Yayınevi, İstanbul.

- NECATİGİL Behçet (1998), *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü*, 17. b., Varlık Yayınları, İstanbul.
- ÖZTÜRK Emine (2012), *Cumhuriyet Dönemi Aydın Kimliği, Sekülerleşme ve Köy Enstitüleri*, Rağbet Yayınları, İstanbul.
- TONGUÇ İsmail Hakkı (1998), *Eğitim Yolu İle Canlandırılacak Köy*, 3. b., Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı Yayınları, Ankara.
- TONGUÇ Engin (1970), *Devrim Açısından Köy Enstitüleri ve Tonguç*, Ant Yayınları, İstanbul.
- TURHAN Mümtaz (1972), *Kültür Değişmeleri*, 2. b., Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- TÜRKDOĞAN Orhan (1977), *Türkiye’de Köy Sosyolojisinin Temel Sorunları*, 2. baskı, Sebil Matbaacılık, İstanbul.
- TÜRKDOĞAN Orhan (2005), *Kemalist Sistem ve Sosyolojik Yapısı*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.
- TÜTENGİL Cavit Orhan (1975), *100 Soruda Kırsal Türkiye’nin Yapısı ve Sorunları*, Gerçek Yayınevi, İstanbul.
- TÜTENGİL Cavit Orhan (1948), *Köy Enstitüsü Üzerine Düşünceler*, B. Basımevi, İstanbul.
- YALÇIN Alemdar (2003), *Siyasal ve Sosyal Değişmeler Açısından Cumhuriyet Dönemi Çağdaş Türk Romanı 1946-200*, Akçağ Yayınları, Ankara.